

ПОМІРСЬКА Марія Олегівна

**Фінансова політика України в умовах воєнного
стану/Financial policy of Ukraine under martial law**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма - Фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
ФФзм-21
М. О. Помірська (Коваль)

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, В. М. Русін

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" ____ " _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

ТЕРНОПІЛЬ - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ.....	7
1.1. Сутність поняття «фінансова політика держави»	7
1.2. Функції і складові фінансової політики держави.....	11
Висновки до розділу 1.....	15
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	16
2.1. Характеристика реалізації грошово-кредитної політики в Україні.....	16
2.2. Оцінка ефективності податкової та митної політики.....	27
2.3. Аналіз реалізації бюджетної політики України.....	34
2.4. Особливості політики управління державним боргом.....	41
Висновки до розділу 2.....	47
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ.....	49
3.1. Проблемні аспекти формування і реалізації фінансової політики України	49
3.2. Сучасні інструменти розвитку фінансової політики України в умовах воєнного стану.....	56
Висновки до розділу 3.....	64
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	69

ВСТУП

Актуальність вибраної теми. Україна, будучи країною зі складною геополітичною ситуацією, протягом останніх років виступила свідком спочатку воєнних конфліктів, а нині й повномасштабної війни на власній території. Воєнний стан вимагає від будь-якої держави не лише захисту власних територій й громадян, проте й ефективного ведення політики, в тому числі фінансової.

Фінансова політика держави займає значне місце у державній діяльності та є основним елементом у системі управління фінансами. Формування і реалізація ефективної фінансової політики залежить від вибору існуючих інструментів, методів та підходів, що використовуються при управлінні фінансовими ресурсами. В умовах воєнного стану формування і реалізація фінансової політики, а також використання її інструментів має особливості, зокрема остання має, бути гнучкою й мати змогу оперативного адаптуватись до трансформацій. Суспільні трансформації показують, що реалізація ефективної фінансової політики, яка буде адаптованою до соціально-економічних процесів виступає одним з найскладніших завдань органів державної влади. В умовах повномасштабної війни вкрай вагомим виступає виважена оцінка фіскальних ризиків, впливу зовнішніх й внутрішніх чинників на фінансову систему, а також її складові, до того ж й, вироблення ефективного механізму формування, перерозподілу та використання державних фінансових ресурсів. Обґрунтованість фінансової політики держави у системі економічного розвитку, а також послідовність реалізації рішень державними фінансовими інституціями будуть сприяти відновленню економічної рівноваги, що є вкрай вагомим у нинішніх умовах.

У зв'язку з вище окресленими обставинами, аналіз та дослідження сучасного стану, проблем фінансової політики, а також пошук оптимальних шляхів їх рішення є вельми актуальними, оскільки саме вона покликана забезпечити ефективність процесу накопичення, розподілу, перерозподілу, руху, розміщення, використання, а також структурування фінансових ресурсів, необхідних не тільки для забезпечення основних поточних потреб

функціонування держави і суспільства, а й потрібних для досягнення оптимальних показників сталого розвитку в період військового протистояння та повоєнного відновлення.

Мета наукового дослідження полягає у тому, аби ґрунтуючись на теоретичних основах формування і реалізації фінансової політики держави, охарактеризувати практику формування і реалізації фінансової політики України у сучасних умовах воєнного стану і запропонувати шляхи її вдосконалення.

Поставлена мета обумовила необхідність виконання наступних **завдань наукового дослідження:**

- розкрити сутність поняття «фінансова політика держави»;
- визначити функції і складові фінансової політики держави;
- охарактеризувати реалізацію грошово-кредитної політики в Україні;
- оцінити ефективність податкової та митної політики;
- проаналізувати реалізацію бюджетної політики України;
- дослідити особливості політики управління державним боргом;
- виявити проблемні аспекти формування і реалізації фінансової політики України;
- з'ясувати сучасні інструменти розвитку фінансової політики України в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є фінансова політика України.

Предметом дослідження є практика формування і реалізації фінансової політики України в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. З метою вирішення завдань, які були поставлені застосовувались такі методи: метод аналізу наукової літератури та діалектичний метод – у ході розкриття сутності поняття «фінансова політика держави»; системно-структурний – при визначенні функцій і складових фінансової політики держави; методи аналізу і синтезу – при наведенні характеристики реалізації грошово-кредитної політики в Україні; оцінці ефективності податкової та митної політики; аналізі реалізації бюджетної політики України; дослідженні особливостей політики управління державним боргом; методи індукції й

дедукції – при виявленні проблемних аспектів формування і реалізації фінансової політики України та для з'ясування сучасних інструментів розвитку фінансової політики України в умовах воєнного стану. Метод логічного узагальнення використовувався з метою формулювання висновків у роботі. З метою досягнення мети, яка була поставлена використовувались прийоми групування та класифікації для представлення результатів дослідження, а також табличний та графічний методи аналізу – задля наочного зображення різноманітних аспектів досліджуваного явища.

Наукова новизна полягає у тому, що вперше запропоновано власне розуміння сутності поняття «фінансова політика держави»; здійснено ґрунтовний аналіз практики формування і реалізації фінансової політики України в умовах воєнного стану; надано практичні рекомендації для розвитку політики у подальшому.

Практична значущість отриманих результатів. Магістерська робота містить науково обґрунтовані висновки щодо практики формування і реалізації фінансової політики України в умовах воєнного стану та рекомендації щодо шляхів її вдосконалення. Отримані результати можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження практики формування і реалізації фінансової політики України у сучасних умовах воєнного стану та шляхів її вдосконалення; у навчальному процесі – положення й висновки, зроблені в дипломній роботі, можуть бути використані у процесі вдосконалення робочих програм і планів, при підготовці підручників, навчальних посібників, лекцій, семінарських занять тощо.

Апробація результатів роботи. Основні положення та результати доповідались і обговорювались на науково-практичних конференціях кафедри фінансів ім. С. І. Юрія.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖВИ

1.1. Сутність поняття «фінансова політика держави»

Кожна держава використовує фінансові ресурси задля досягнення поставлених завдань та певних цілей. У зв'язку з зазначеним, фінансова політика займає досить важливе місце у процесі діяльності держави. Вона є невід'ємною складовою економічної політики загалом. Для розвитку країни вкрай важливо реалізовувати ефективну фінансову політику.

В реаліях сьогодення, в умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України, ефективність реалізації фінансової політики набуває особливого значення, оскільки остання багато в чому, якщо не в основному, визначає рівень успішності будь-якої державної політики.

Проте, задля того аби ефективно формувати і реалізовувати фінансову політику держави, вкрай важливо розуміти її суть, тому розпочнемо наше дослідження саме з цього.

Варто зазначити, що й до сьогодні у науковій доктрині відсутнє єдине загально прийняте визначення сутності поняття «фінансова політика держави».

Так, ще радянські науковці під фінансовою політикою першочергово розуміли «політику використання фінансів у системі грошової, вартісної, форми реалізації економічних законів товарного виробництва, концентроване вираження системи грошових відносин в економіці через фінанси. Остання тлумачилась у вигляді мистецтва перерозподілу через формування та використання фондів фінансових ресурсів в інтересах утворення умов задля збільшення грошової і натуральної бази народного господарства» [19, с. 88].

Сьогоднішні підходи до визначення сутності поняття «фінансова політика держави» дещо видозмінились. Вказане, як вірно відзначає Г. М. Коцюрубенко, пов'язано з тим, що «нинішні тенденції розвитку економічних відносин мають

зв'язок, зокрема з процесами глобалізації, цифровізації й діджиталізації, у зв'язку з чим вони істотно впливають на можливості й перспективи реалізації напрямів впливу держави на певну сферу, що обумовлює постійні процеси трансформації, в тому числі й понятійного апарату» [32, с. 21]. З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне розглянути підходи сучасних науковців до трактування визначення сутності поняття «фінансова політика держави» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи науковців до трактування сутності поняття «фінансова політика держави»

Автор	Визначення поняття «фінансова політика держави»
Я. А. Гладищук [8, с. 150]	«комплекс державних заходів із планування, ведення й регулювання фінансової діяльності країни»
Л. О. Зайцева [16, с.42]	«сукупність цілеспрямованих заходів держави щодо формування й ефективного використання фінансового потенціалу країни, окремих регіонів і секторів економіки для розв'язання макроекономічних завдань»
М. Я. Кобеля [27, с. 163]	«система дій і заходів держави що включає прогнозування, планування, організацію та контроль за фінансовими відносинами у процесі обміну, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів з метою виконання державою своїх функцій»
Л. В. Лисяк, С. В. Качула, Л. О. Міщенко, Д. А. Міщенко [80, с. 107]	«цілеспрямована діяльність держави, підприємства щодо цілеспрямованого використання фінансів»
В. Малишко, Д. Буторін [90, с. 121]	«сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо формування й ефективного використання фінансових ресурсів країни, які містять у собі ресурси її окремих регіонів, секторів економіки, підприємств і домогосподарств, для забезпечення стабільного соціально- економічного розвитку на основі використання відповідних фінансових і монетарних важелів та створення відповідного інституційного середовища, котрі сприяють реалізації цієї політики.»
Л. С. Селіверстова, І. П. Адаменко [65, с. 17]	«особлива сфера діяльності, що спрямована на мобілізацію фінансових ресурсів, їх раціональний розподіл та використання для забезпечення сталого розвитку країни»
Чайковська В.П Адаменко [82, с. 206]	«сукупність заходів держави щодо мобілізації і розподілу фінансових ресурсів для досягнення зростання валового ВВП і подолання економічних проблем розвитку.»

Як можна помітити з табл. 1.1., підходи науковців до трактування сутності поняття «фінансова політика держави» різняться. У той же час, слід відмітити, що вони не перечать одне одному, а, навпаки, доповнюють, демонструючи багатоаспектність та складність досліджуваного поняття.

Найбільш комплексним на нашу думку є визначення В. Малишко й Д. Буторіна. У той же час, беручи до уваги розглянуті напрацювання інших науковців, вважаємо за доцільне доповнити це визначення і подати його у наступному формулюванні: комплекс цілеспрямованих державних заходів і дій, що включають планування, ведення й регулювання фінансової діяльності країни, яка полягає у мобілізації, ефективному використанні й розподілі фінансових ресурсів держави, які включають ресурси її секторів економіки, окремих регіонів, суб'єктів господарювання, для розв'язання макроекономічних завдань, досягнення зростання валового ВВП, подолання економічних проблем й забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку, базуючись на застосуванні відповідних монетарних й фінансових важелів, а також створення відповідного інституційного середовища, що сприяє виконанню державою власних функцій.

Економічна сутність фінансової політики, як вірно відзначає А. О. Шалашна, криється у використанні й реалізації відповідних економічних заходів, механізмів фінансово-економічного регулювання задля забезпечення суспільних потреб, перспективного й збалансованого розвитку економіки. Від якісного й спішного рівня реалізації інституційних механізмів фінансової політики, в достатній мірі, знаходиться в залежності й дієвість фінансової системи країни [83, с. 66].

Для більш детального розкриття сутності фінансової політики, визначимо її об'єкт, процес реалізації, мету та завдання.

Об'єктом фінансової політики виступає фінансова система, яка являє собою спектр фінансових відносин щодо формування й використання фондів грошових коштів держави, певних фінансових інституцій, підприємницьких структур, домогосподарств [27, с. 163].

Процес реалізації фінансової політики держави містить наступні головні етапи:

- встановлення головних напрямків функціонування фінансової системи у відповідності до цілей соціальної й економічної політики держави;
- складання цільових програм стосовно розвитку недержавних й державних фінансів;
- розробка конкретних заходів реалізації концепції, програм і напрямів;
- організація контролю й моніторингу за реалізацією політики [27, с. 163].

До головної мети фінансової політики відноситься збалансування різноспрямованих «фінансових інтересів владних структур, суб'єктів господарювання й різних верств населення шляхом знаходження таких механізмів регулювання, що забезпечать підвищення національного доходу на оптимальний рівень й розподіл доходів і витрат у складі бюджетів усіх учасників національного господарства, що забезпечать максимально ефективні процеси зберігання, накопичення і споживання» [27, с. 163]. З огляду на зазначене, кінцевими цілями ефективної фінансової політики держави можна визначити наступні (рис. 1.1).

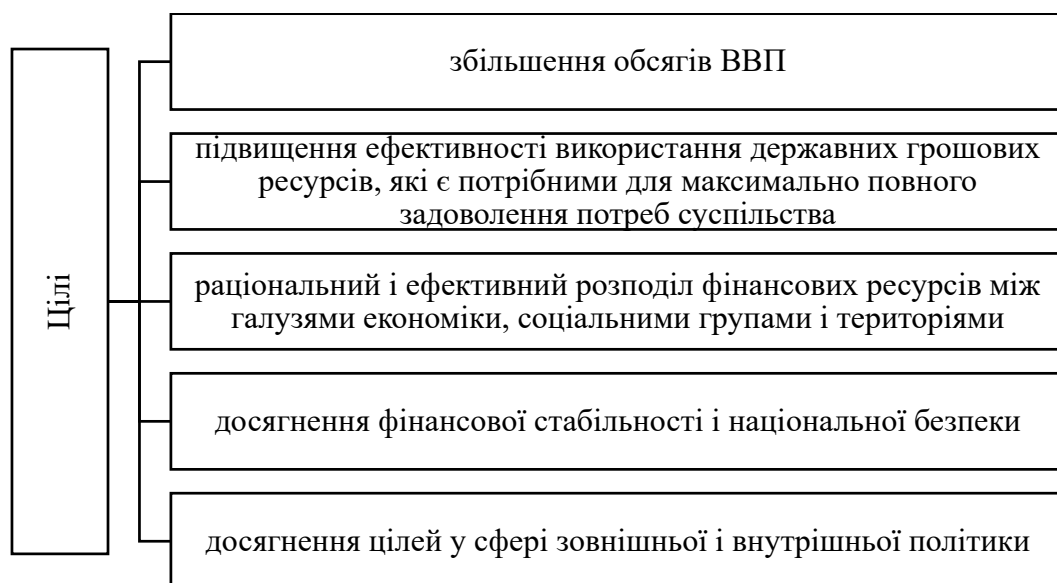

Рис. 1.1 Кінцеві цілі ефективної фінансової політики держави [27, с. 163; 62, с. 245]

З окресленого випливає, що фінансова політика держави виступає безпосередньою складовою ефективного й успішного функціонування економічної системи, створення умов задля розвитку територій й підвищення добробуту населення, що є безпосереднім бенефіціаром та основою існування держави [32, с. 22].

Таким чином, узагальнимо, що під фінансовою політикою держави, на нашу думку, доцільно розуміти комплекс цілеспрямованих державних заходів і дій, що включають планування, ведення й регулювання фінансової діяльності країни, яка полягає у мобілізації, ефективному використанні й розподілі фінансових ресурсів держави, які включають ресурси її секторів економіки, окремих регіонів, суб'єктів господарювання, для розв'язання макроекономічних завдань, досягнення зростання валового ВВП, подолання економічних проблем й забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку, базуючись на застосуванні відповідних монетарних й фінансових важелів, а також створення відповідного інституційного середовища, що сприяє виконанню державою власних функцій. Притримуємось думки, що при окресленому розумінні фінансової політики, коли остання першочергово направлена на формування ефективних умов для нарощування фінансових ресурсів й розвитку економіки країни, можливим виступає задоволення зростаючих потреб державного управління і соціальної сфери, а також процвітання України у майбутньому.

1.2. Функції і складові фінансової політики держави

Визначення засобів й напрямків реалізації фінансової політики держави знаходиться в залежності від вибору функцій, на основі яких остання провадитиметься й відповідного механізму її реалізації [34, с. 56].

У науковій доктрині наявні різні думки з приводу виокремлення функцій фінансової політики держави, проте більшість науковців сходяться на думці, що існує три найважливіші функції (рис. 1.2).

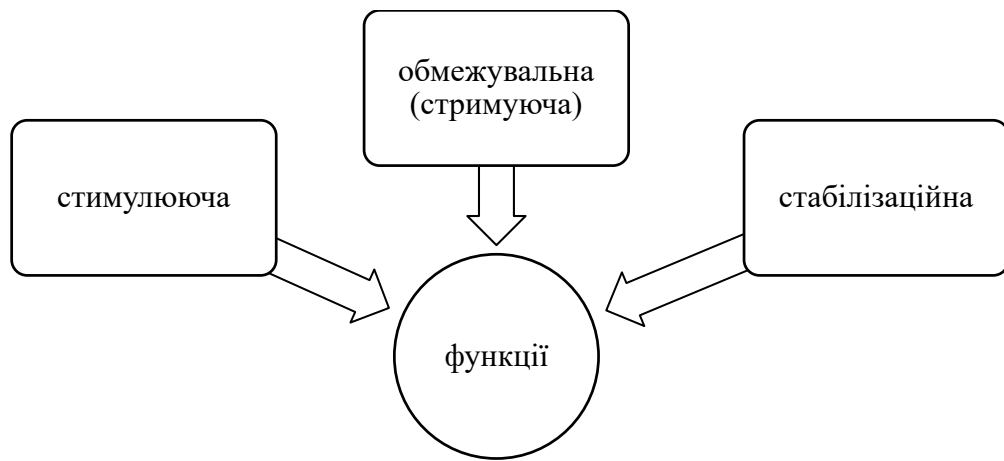

Рис. 1.2 Функції фінансової політики держави [34, с. 56; 26, с. 98]

Розкриємо сутність вищезазначених функцій: 1) стимулююча функція направлена на забезпечення реалізації цільових установок національної економічної політики, а точніше: помірну інфляцію, повну зайнятість та стабільність цін. Основна мета цієї функції полягає у забезпеченні досягнення макроекономічної рівноваги між сукупним попитом й сукупною пропозицією, сприянні збільшенню обсягів ВВП й грошових ресурсів, економічному розвитку. Вказана мета досягається шляхом забезпечення стабільних обсягів фінансових ресурсів при сталих пропорціях розподілу і перерозподілу доходів, що були одержані; 2) обмежувальна (стримуюча) функція. Функція стримування ділової активності застосовується задля запобігання кризі скорочення темпів економічного зростання або надвиробництва. Урядовий вплив на економіку провадиться шляхом скорочення державних видатків, установлення більш високих відсоткових ставок за кредити, підвищення рівня оподаткування тощо; 3) стабілізаційна функція спрямована на встановлення або відновлення прийнятної макроекономічної рівноваги з використанням системи розподільчих грошових відносин, де головне місце приділяється переважно податково-бюджетним інструментам [34, с. 56; 26, с. 98].

Представлені функції фінансової політики держави повністю характеризують суспільне призначення й реалізацію останньої, показують економічну специфіку, цілі та мотивацію суб'єктів фінансових відносин. Якраз від останніх першочергово в залежності знаходиться досягнення певних

соціально-економічних завдань суспільства, виконання найбільш вагомих функцій держави. Рівень активності їх впливу на економіку визначаються завданнями держави в реалізації цілей суспільного розвитку й залежать від фази ділового циклу [34, с. 56; 26, с. 98].

Дієвість фінансової політики держави знаходиться в залежності від ефективності складових останньої. Складові фінансової політики держави визначають певні окремі напрямки функціонування фінансів [72, с. 76]. Науковці висловлюють різні думки з приводу складових фінансової політики держави. Підтримуючи думку В. В. Малишко та А. О. Пучко [35] до основних складових фінансової політики держави віднесемо наступні (рис. 1.3).

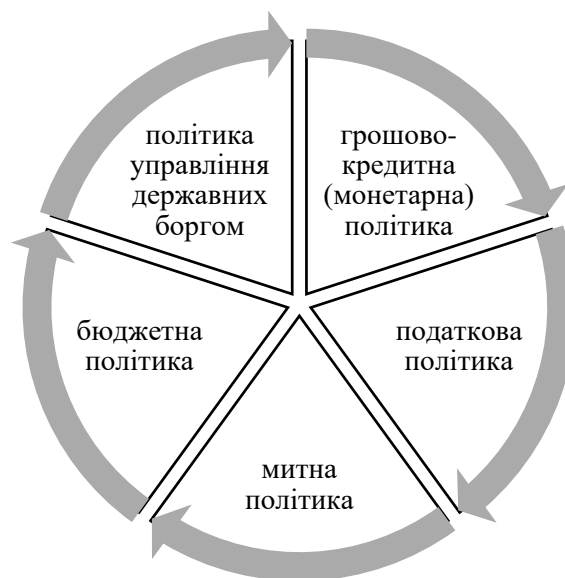

Рис. 1.3 Складові фінансової політики держави [35, с. 4.3]

Погоджуючись з думкою В. В. Малишко та А. О. Пучко, зазначимо, що якраз представлені складові фінансової політики держави розкривають її сутність, тоді як інші складові, які можна зустріти у наукових доробках вчених, будемо вважати комбінаторними чи похідними, тобто такими, що в собі об'єднують елементи фінансової політики й політики держави у інших сферах [35, с. 4.3]. Розкриємо суть головних складових фінансової політики держави.

Грошово-кредитна (монетарна) політика, будучи складовою фінансової політики держави, являє собою комплекс заходів у галузі грошового обігу й

кредиту, направлених на стримування інфляції, регулювання економічного зростання, забезпечення стабільності грошової одиниці України, вирівнювання платіжного балансу, забезпечення зайнятості населення, що їх здійснює держава через власний центральний банк [69, с. 73].

Податкова політика як складова фінансової політики держави – це багатокомпонентна, самостійна система, до елементів якої відносяться сукупність принципів, інструментів, законів, засобів й методів впливу, які використовуються задля впорядкування й коригування фіскальних процесів, що з'являються між громадянами, бізнесом і державою [1].

Митна політика як складова фінансової політики держави виступає одним з елементів системи державного управління зовнішньою економічною діяльністю, що визначає механізми, напрями і методи здійснення митної справи органами, які є уповноваженими на це [25].

Політика управління державним боргом як складова фінансової політики виступає відображенням рішень уповноважених державних інституцій стосовно обрання комплексу інструментів, методів, засобів залучення позикових ресурсів з метою рефінансування наявного боргу, а також покриття дефіциту публічних фінансів, беручи до уваги варіативні сценарії ризиків вказаного залучення [45, с. 20].

Бюджетна політика, будучи складовою фінансової політики держави, представляє комплекс методів й заходів регулювання державного бюджету, що направлені на сприяння економічному зростанню й структурним трансформаціям, підвищенню рівня добробуту громадян й реалізації стратегічних цілей [24, с. 101].

Таким чином, узагальнимо, що до головних функцій фінансової політики держави відносяться наступні: стимулююча, обмежувальна (стримуюча) та стабілізаційна. До основних складових належать: грошово-кредитна (монетарна) політика, податкова політика, митна політика, бюджетна політика, а також політика управління державним боргом.

Висновки до розділу 1

Дослідивши теоретичні основи формування і реалізації фінансової політики держави, можемо узагальнити:

Для розвитку країни вкрай важливо реалізовувати ефективну фінансову політику. Під фінансовою політикою держави, на нашу думку, доцільно розуміти комплекс цілеспрямованих державних заходів і дій, що включають планування, ведення й регулювання фінансової діяльності країни, яка полягає у мобілізації, ефективному використанні й розподілі фінансових ресурсів держави, які включають ресурси її секторів економіки, окремих регіонів, суб'єктів господарювання, для розв'язання макроекономічних завдань, досягнення зростання валового ВВП, подолання економічних проблем й забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку, базуючись на застосуванні відповідних монетарних й фінансових важелів, а також створення відповідного інституційного середовища, що сприяє виконанню державою власних функцій. Притримуємось думки, що при окресленому розумінні фінансової політики, коли остання першочергово направлена на формування ефективних умов для нарощування фінансових ресурсів й розвитку економіки країни, можливим виступає задоволення зростаючих потреб державного управління і соціальної сфери, а також процвітання України у майбутньому.

Засоби й напрямки реалізації фінансової політики держави знаходяться в залежності від вибору функцій, на основі яких остання провадитиметься й відповідного механізму її реалізації. До головних функцій фінансової політики держави відносяться наступні: стимулююча, обмежувальна (стримуюча) та стабілізаційна. Дієвість фінансової політики держави знаходиться в залежності від ефективності складових останньої. До основних складових належать: грошово-кредитна (монетарна) політика, податкова політика, митна політика, бюджетна політика, а також політика управління державних боргом. Представлені складові фінансової політики держави розкривають її сутність,

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Характеристика реалізації грошово-кредитної політики в Україні

Найкраще формування і реалізацію фінансової політики України в умовах воєнного стану можна розкрити шляхом характеристики складових останньої, у зв'язку з чим розпочнемо наше дослідження з грошово-кредитної (монетарної) політики.

Варто зазначити, що у складних економічних умовах саме грошово-кредитна політика відіграє вагомую роль у забезпеченні стабільності економіки й фінансової системи країни [86, с. 29].

Слід розпочати з того, що війна в Україні триває з 2014 року, проте події до 2022 року не мали такого суттєвого впливу на грошово-кредитну політику України як з часу повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року.

Так, не дивлячись на те, що у 2014 році був втрачений Крим та окупований Донбас, істотного впливу на здійснення грошово-кредитної політики зазначені події не мали. Що цікаво, навпаки мав місце перехід до сучасних грошово-кредитних підходів, які були характерними для мирного часу. Зокрема, йдеться про запровадження: у 2014 році гнучкого курсоутворення, на початку 2016 року – інфляційного таргетування, а також подальше посилення банківського регулювання тощо. Але не можна не відмітити, що такого роду перехід супроводжувався впровадженням жорсткішої процентної політики, зокрема відбувалось підняття ставок у 2014-2015 роках, 2017-2018 роках, а також з березня 2021 року. Період 2019-2020 років був винятковим, так як тоді було проведено спробу здійснити перехід до циклу низьких ставок на фоні запуску державних кредитних програм підтримки бізнесу [84, с. 79].

Повномасштабна війна, розпочата 24 лютого 2022 року, спричинила проблеми грошово-кредитної політики України, пов'язані з різким падінням ВВП, обвалом державних доходів, стрибками інфляції та девальвації, виснаженням валютних резервів, а отже, потребою у монетарному фінансуванні бюджету (рис. 2.1).

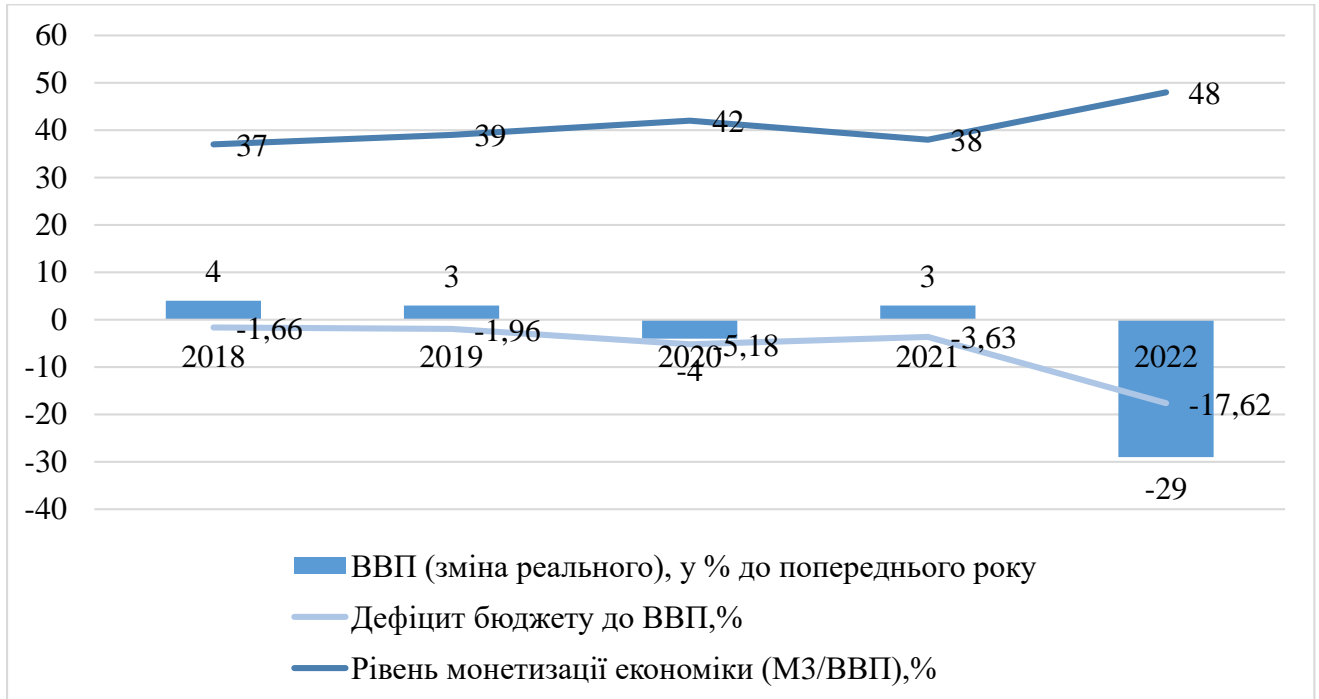

Рис. 2.1 Фіскально-борговий стан економіки України протягом 2018-2022 років [13; 68]

Як можна помітити з даних, представлених на рис. 2.1, 2022 рік виступив роком безпрецедентного економічного спаду до -29 % в умовах зростаючого державного боргу, а також дефіциту бюджету на фоні зниження експортних доходів й підвищення імпортних витрат [84, с. 80].

Після того як був введений воєнний стан, НБУ прийняв своє найперше рішення, яке стосувалось запровадження фіксованого курсу гривні, так як до цього моменту чинним був режим плаваючого валютного курсу. При вказаному режимі, курс валюти знаходився в залежності від попиту й пропозиції на ринку. Почала діяти заборона на здійснення розрахунків за кордоном стосовно купівлі акцій, облігацій, цінних паперів із застосуванням українських карток для цього [69, с. 74].

У відповідності до положень ст. 100 Основного Закону України, Рада НБУ повинна самостійно здійснювати розробку й затверджувати головні засади монетарної політики на кожен рік й контролювати за додержанням останніх. Вказаний документ було затверджено 14 вересня 2021 року на 2022 рік [31]. Проте, воєнній дії спричинили внесення корективів, у зв'язку з чим, від 15 квітня 2022 року було ухвалено новий документ «Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану», що призупинив дію попереднього [44].

До одного із прямих негативних наслідків війни можна віднести зростання темпу інфляції в Україні. Прослідкуємо як вона змінювалась протягом останніх п'яти років (рис. 2.2).

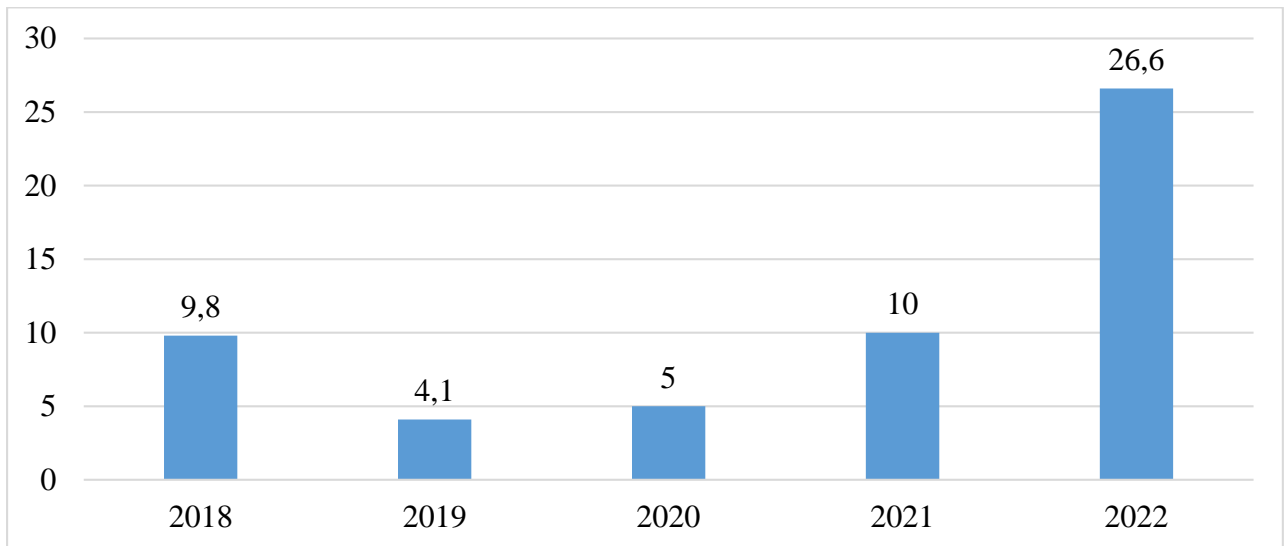

Рис. 2.2 Динаміка індексу інфляції в Україні протягом 2018-2022 року [13]

До головних причин зростання темпу інфляції в Україні у 2022 році можна віднести наступні: порушення процесів виробництва й постачання, збільшення ростання попиту й пропозиції на окремі товари в залежності від поточної ситуації, підвищення витрат суб'єктів господарювання, значна емісія грошей, погіршення очікувань бізнесу й населення, підвищення цін на пальне й продукти харчування. Не можна не відмітити те, що водночас рівень інфляції виступає також індикатором фінансової безпеки (при цьому, його рекомендоване значення знаходиться у межах 10–15%). При цьому, фактичне значення вказаного показника в нашій державі різко підвищилось після того як було введено

воєнний стан у 2022 році та й на кінець цього року перевищувало рекомендоване значення у 2 рази, що виступало свідченням існування потреби у використанні всіх інструментів протидії інфляції й досягнення цінової стабільності в довготривалому періоді з метою гарантування безпечного фінансового стану нашої держави [69, с. 75].

Варто зазначити, що від початку 2023 року інфляція почала сповільнюватись, що можна прослідкувати на рис. 2.3.

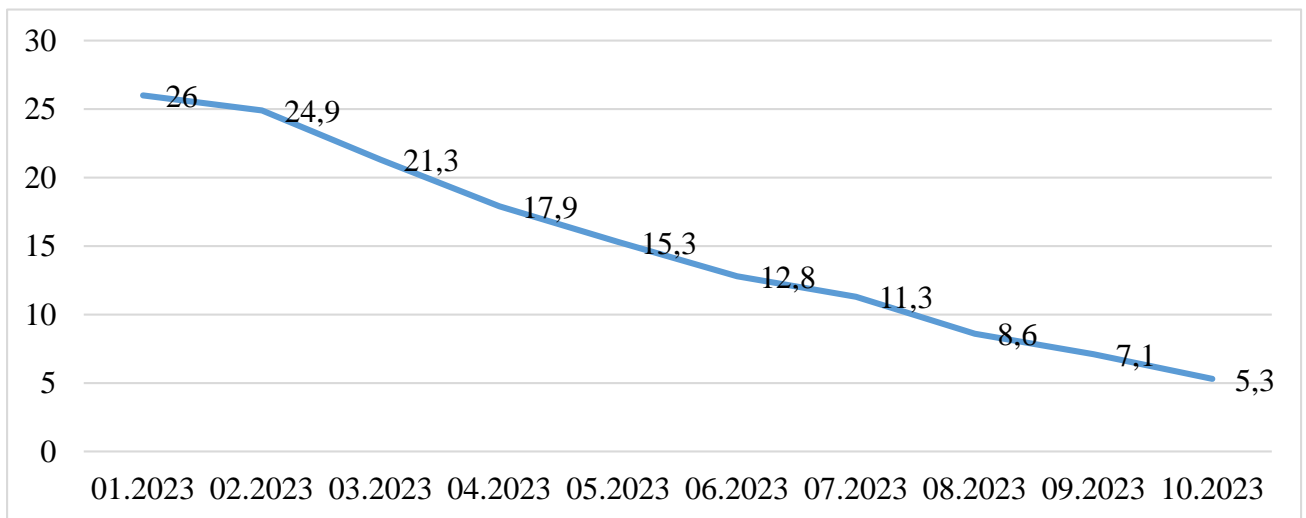

Рис. 2.3 Динаміка індексу інфляції в Україні протягом січня-жовтня 2023 року [30]

За даними Державної служби статистики, ціни підвищились на 0,8% у місячному вимірі [68]. Фактичні теми підвищення цін повністю відповідали траєкторії прогнозу НБУ, що був опублікований 2 листопада 2023 року у «Інфляційному звіті за жовтень 2023 року» [22].

У той же час, базова інфляція демонструвала сповільнення у деякій мірі швидше, ніж були очікування, першочергово за рахунок цінової динаміки на взуття й одяг. Відбулось також зниження ціни на сирі продукти на 3,3% р/р. Зниження цін на фрукти супроводжувалось здешевленням цитрусових і сповільненням підвищення цін на екзотичні фрукти. Що стосується овочів, то темпи зниження лишались суттєвими, що було спричинено багатим врожаєм, хорошими погодними умовами, нарощуванням обсягів виробництва в певних

регіонах. Ціни на крупи і борошно також знижувались у зв'язку з низькими експортними цінами й зростанням обсягів виробництва. У річному вимірі ціна яєць зменшилась через поновлення обсягів виробництва, але зниження вартості стримувалось у зв'язку зі зростанням експорту. Сповільнення підвищення ціни на свинину відбулось через зростання пропозиції у порівнянні з минулим роком й переважанням над попитом. Гальмування підвищення вартості алкогольних напоїв було обумовлено збільшенням виробничих витрат на фоні тиску зі сторони тіньової пропозиції. Адміністративну інфляцію стримував мораторій на зростання ряду тарифів на житлово-комунальні послуги для населення. У той же час, прискорилося дорожчання транспортних послуг через зростання цін на паливо, яке у жовтні 2023 року демонструвало підвищення вартості вищими темпами через збільшення світових цін на нафту протягом попередніх місяців й логістичних складнощів у ході перетину кордону. Що стосується оброблених продовольчих товарів, то спостерігалось сповільнення підвищення цін до до 8,5% р/р у зв'язку з подальшим зменшенням тиску зі сторони витрат бізнесу, першочергово завдяки більш дешевій харчовій сировині, оптимізації логістичних й виробничих ланцюгів, а також стійкій ситуації на валютному ринку. Сповільнення подорожчання на молочні, м'ясні й олійні продукти було обумовлено зменшенням обсягів експорту соняшникової олії, окремих м'ясних й молочних продуктів, зокрема курятини й масла. Відбувалось також повільне підвищення цін на борошняні вироби й хліб, до того ж й на продукти, які містять істотну частку імпорту в собівартості. Відбулось уповільнення підвищення вартості на непродовольчі товари до 1,7% через курсову стійкість. У річному вимірі відбувалось здешевлення побутової техніки, електроніки, взуття й одягу. До того ж, більш повільно підіймалися ціни на ліки, товари для дому, меблі, автомобілі, товари особистого догляду та ін. Зменшились й темпи подорожчання послуг до 11,7% р/р. Більш повільно підіймалися ціни на послуги ресторанів й кафе через зниження тиску зі сторони витрат на продовольчу сировину, на ветеринарні, медичні, фінансові послуги, салони краси й на інтернет. Через вичерпання ефекту рекордно теплої погоди, ціни послуг готелів підвищувались

очікувано меншими темпами. У той же час, відбувалось підвищення цін на оренду житла, що було обумовлено міграційними процесами, на ремонт житла, в тому числі, через вплив дефіциту кваліфікованих кадрів [30].

Надалі інфляція також уповільнювалась перш за все завдяки розширенню пропозиції продуктів харчування у подальшому й збереженню стійкої ситуації на валютному ринку. Національний банк України з метою утримання помірної інфляції й у подальшому буде забезпечувати достатній рівень привабливості гривневих активів і зберігатиме активну присутність на валютному ринку [30].

До одного із важливих інструментів впливу Національного банку України на рівень інфляції в нашій державі належить облікова ставка, за якою НБУ провадить операції стосовно надання грошових ресурсів для комерційних банків. Тобто, остання здійснює вплив на відсотки, під які комерційні банки надають кредити для суб'єктів господарювання й громадян, впливаючи на рівень інфляції. Зміна облікової ставки НБУ в нашій країні впливає на рівень інфляції через дев'ять-вісімнадцять місяців, у зв'язку з чим, рішення грошово-кредитної політики НБУ не виступає реакцією на події, які мають місце на сучасному етапі, а є прогнозованим рішенням на події у майбутньому [87]. Прослідкуємо як змінювалась облікова ставка з початку повномасштабної війни (рис. 2.4).

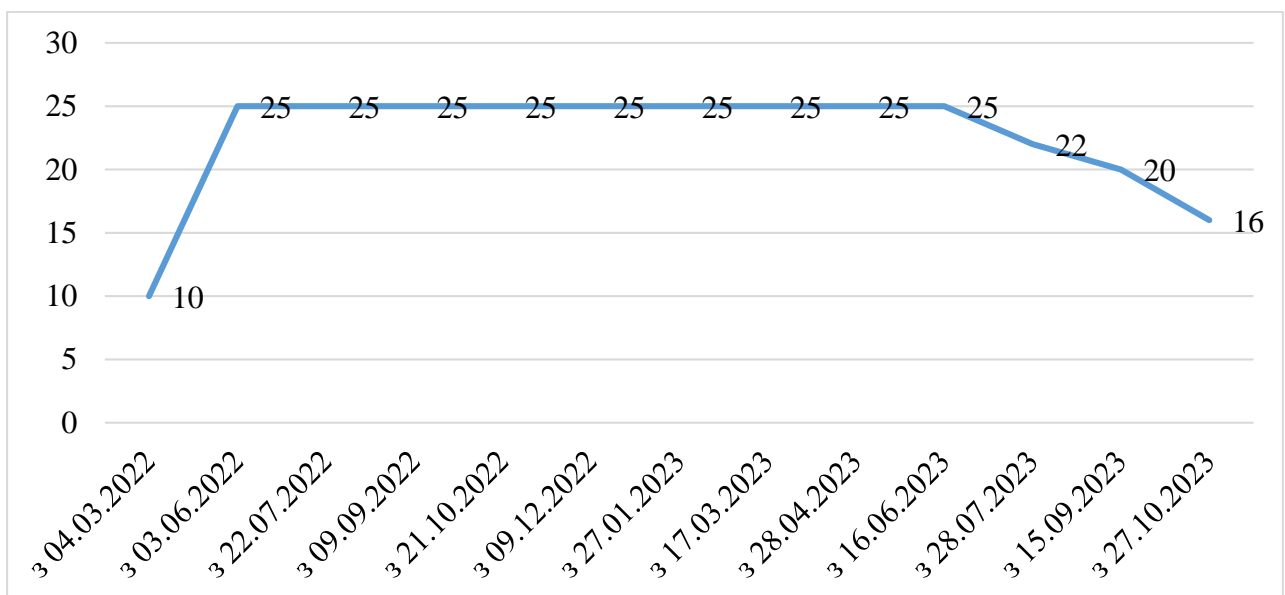

Рис. 2.4 Динаміка зміни облікової ставки з 4 березня 2022 року до 27 жовтня 2023 року [42]

Як можна помітити з рис. 2.4, до 4 березня 2022 року облікова ставка була на рівні 10%, проте, починаючи з 3 червня 2022 року і до 16 червня 2023 року НБУ утримував облікову ставку на рівні 25%. 28 липня 2023 року облікову ставку було знижено до 22%, 15 вересня 2023 року – до 20%, а 27 жовтня 2023 року – до 16% [42]. Останнє рішення зрівняло облікову ставку зі ставкою за депозитними сертифікатами овернайт. Так, НБУ модернізував власний операційний дизайн грошово-кредитної політики за системою «нижньої межі», за яким передбачається, що ключова ставка НБУ визначає процентну ставку за операціями з вилучення ліквідності на термін овернайт. Зазначене і виступає «нижньою межею» коридору ставок, у відповідності до яких НБУ здійснює власні операції з регулювання ліквідності. Ставки за іншими операціями Національного банку України з банками встановлені у наступному вигляді: ставка за тримісячними депозитними сертифікатами буде дорівнювати «обліковій ставці + 4 в. п.» (тобто, 20%), тоді як за кредитами рефінансування – «обліковій ставці + 6 в. п.» (тобто, 22%). З цього випливає, що фактично рівні ставок за операціями Національного банку України з банками лишаються незмінними. Модернізація операційного дизайну грошово-кредитної політики збільшить сигнальну роль облікової ставки за умов структурного профіциту ліквідності. Так, окреслені зміни нададуть змогу Національному банку України утримувати короткострокові гривневі міжбанківські ставки близькими до облікової ставки. Як наслідок, підвищиться спроможність Національного банку України здійснювати вплив на очікування економічних агентів й мотиви економічної поведінки останніх. Нині утримання незмінними ставок за операціями Національного банку України з банками узгоджується з існуванням потреби у збереженні привабливості гривневих інструментів, що є вагомим для забезпечення помірної інфляції, а також курсової стійкості на прогнозованому горизонті [41].

За нинішніх умов на пропозицію грошей в обігу суттєво впливає механізм валютного регулювання через курсову й валютну політику. Тут основними інструментами регулювання є девальвація або ревальвація валюти, режими

конвертованості валют, валютні обмеження, валютна інтервенція та ін. Національний банк України валютне регулювання провадить згідно Законів України «Про Національний банк України» [58] і «Про валюту та валютні операції» [46]. Від моменту введення воєнного стану на території нашої країни, були запроваджені валютні обмеження, що регламентуються і Постановою Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» [61]. Вказані обмеження запобігли відпливу суттєвого обсягу капіталу, знизили можливості для здійснення фінансових спекуляцій. Національний банк України задля того, аби здійснювати вплив на валютний курс гривні щодо іноземних валют, може застосовувати валютні інтервенції. Для вказаних операцій притаманний істотний разовий вплив Національного банку України на валютний курс шляхом купівлі-продажу валюти на відповідному ринку. Вказане забезпечує управління золотовалютними резервами країни [69, с. 77].

Розглянемо динаміку обсягів валютних інтервенцій Національного банку України та офіційних міжнародних резервів України (табл. 2.1; табл. 2.2).

Таблиця 2.1

Динаміка офіційних міжнародних резервів України протягом 2018-
листопада 2023 рр. [36]

Дата	Обсяг, млн. дол. США	Зміна, млн. дол. США	у %
На 31.12.2018	20 820,43	2011,98	10,70%
На 31.12.2019	25 302,16	4481,73	21,53%
На 31.12.2020	29 132, 89	3830,73	15,14%
На 31.12.2021	30 940,95	1808,06	6,21%
На 31.12.2022	28 494,46	-2446,49	-7,91%
На 31.10.2023	38 987,20	10492,74	36,82

Як можна помітити з даних, наведених у табл. 2.1., обсяг золотовалютних резервів України протягом 2018–2021 років збільшився у два рази – до 30940,95

млн дол. США. Вказане підвищення в основному було обумовлено бажанням країни провадити міжнародні розрахунки, за потреби стабілізувати курс гривні й мати змогу покрити дефіцит бюджету. З метою стримування національної валюти від знецінення нині Національний банк України здійснює продаж суттєвих обсягів валюти, що спричиняє істотне зниження обсягів золотовалютних резервів. Зокрема, Національний банк України у 2022 році здійснив продаж валюти на 28494,46 млн. дол. США, у той час як міжнародні резерви України станом на 31 жовтня 2023 року склали 38987,0 млн дол. США. Окреслена динаміка була обумовлена інтервенціями Національного банку України й борговими виплатами країни в іноземній валюті. При цьому, ці 2 фактори в більшості були компенсовані надходженнями від міжнародних партнерів. В загальному протягом жовтня 2023 року динаміку міжнародних резервів визначав ряд факторів, з-поміж яких доцільно згадати такі: операції Національного банку України на валютному ринку України, надходження на користь уряду й виплати за обслуговування і погашення державного боргу, переоцінка фінансових інструментів через зміну ринкової вартості і курсів валют тощо [36] (табл. 2.1; табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка обсягів валютних інтервенцій Національного банку України протягом 2018-жовтня 2023 рр., млн. дол. США [13]

Рік	Продаж	Купівля	Сальдо (продаж-купівля)
2018	1801,82	3173,78	-1371,96
2019	529,23	8462,60	-7933,37
2020	3891,00	4929,00	-1038,00
2021	1275,70	3690,70	-2415,00
2022	26380,59	3267,95	+23112,64
2023	2731,18	208,03	+2523,15

При цьому, у структурі міжнародних резервів станом на 1 листопада 2023 року суттєву частину займають активи в іноземній валюті (валюта, цінні папери й депозити), при цьому золото складає 4,5% (рис. 2.5).

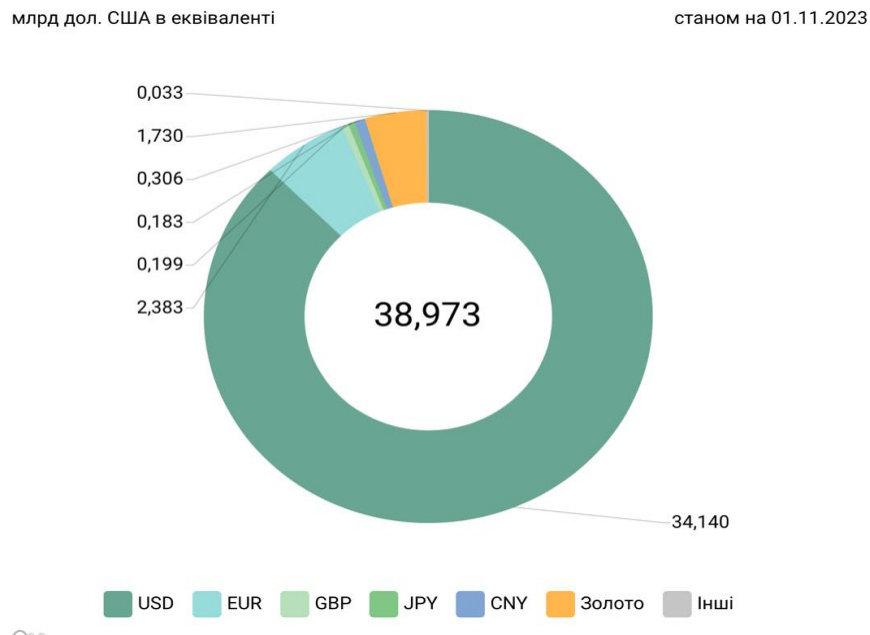

Рис. 2.5 Структура міжнародних резервів станом на 1 листопада 2023 року [71]

У жовтні 2023 року чистий продаж валюти Національним банком України склав 3 337,5 млн дол. США у порівнянні із 2 691,4 млн дол. США у вересні 2023 року. Крім того, уряд нашої країни здійснив виплату за обслуговування і погашення державного боргу в іноземній валюті 892,5 млн дол. США, з яких 715,3 млн дол. США – за обслуговування та погашення валютних ОВДП, 135,8 млн дол. США – борг перед Світовим банком, інше – борг перед іншими міжнародними кредиторами. До того ж, Україною було сплачено 80,1 млн дол. США Міжнародному валютному фонду. При цьому, на валютні рахунки уряду в Національний банк України у жовтні 2023 року надійшло 3313,1 млн дол. США в загальному, включаючи 1590,4 млн дол. США – макрофінансова допомога від Європейського Союзу; 1 150,0 млн дол. США – грант від США через Цільовий фонд донорів Світового банку; 572,7 млн дол. США – від розміщення валютних ОВДП. Нинішній обсяг міжнародних резервів забезпечує фінансування 5,3 місяця майбутнього імпорту, що істотно перевищує загальносвітові стандарти (не менше трьох місяців) [36].

Вагомою складовою грошово-кредитної політики також виступає й кредитна політика. Сьогодні банківська система України володіє достатнім

рівнем ліквідності, забезпечуючи власну стабільність, навіть під час повномасштабної війни, що обумовлено політикою рефінансування Національного банку України [69, с. 79].

При розгляді грошово-кредитної політики не можна не відзначити продовження пом'якшень обмежень на валютному ринку. Так, регулятор з 16 вересня 2023 року здійснив пом'якшення рядку валютних обмежень задля покращення роботи готівкового сегменту валютного ринку, підвищення змоги одержувати сучасні види реабілітації за кордоном для військових, що постраждалих від бойових дій та інших категорій населення, а також створення умов задля реструктуризації зовнішніх кредитів державними компаніями. Зокрема, було підвищено нормативи банків й небанківських установ з продажу іноземної валюти задля нівелювання різниці між безготівковим і готівковим курсом. Також було розширено перелік медичних послуг, для оплати яких населення спроможне здійснювати транскордонні перекази за рахунок доповнення останнього послугами з реабілітації й послугами з купівлі протезів і їх комплектуючих, встановлення, сервісного обслуговування і ремонту протезів. До того ж, було розблоковано платежі за зовнішніми боргами, які були реструктуризовані у відповідності до погодження уряду України для державних підприємств й господарських товариств, 100 % акцій яких належать державі [38].

До того ж, має місце поступове відновлення пруденційних вимог щодо банків, які діяли до війни, зокрема стосовно оцінки кредитного ризику. Вказане здійснюється у зв'язку з поступовим відновленням економіки й адаптацією банківської системи України до функціонування в умовах війни [39].

Також 10 жовтня 2023 року регулятором було запроваджено онлайн-сервіс, що буде надавати інформацію з Кредитного реєстру Національного банку України для фізичних осіб-позичальників, які будуть спроможні одержувати інформацію щодо власних кредитів в банках у розмірі від 100 мінімальних заробітних плат (на сьогоднішній день – 670000 грн), також зокрема й щодо суми заборгованості й стан виконання зобов'язань, назву банку-кредитора й коли від останнього надійшла інформація до реєстру [17].

Таким чином, заходи, які впроваджуються в умовах повномасштабної війни для реалізації грошово-кредитної політики в Україні загалом можна описати як позитивні. Уряд України і Національний банк України спромоглися здійснити стабілізацію ситуації на грошовому ринку за непростих умов й забезпечили поновлення економічної активності в нашій державі що призвело до підвищення обсягів економічних операцій, що, у свою чергу обумовило коригування ключових макроекономічних показників.

2.2. Оцінка ефективності податкової та митної політики

Як бізнес, так і громадяни підтримують стійкість й обороноздатність України сумлінною сплатою податків до бюджету. У відповідності до оперативних даних Державної казначейської служби, за січень-жовтень 2023 року до загального фонду державного бюджету надійшло 1414,3 млрд. грн, в тому числі за жовтень 2023 року – 139,4 млрд. грн. З-поміж платежів, що контролюють митні й податкові органи, головні надходження були одержані за рахунок:

- податку на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів – 299,7 млрд. грн, включаючи за жовтень 2023 року – 38,6 млрд. грн;
- податку на додану вартість із вироблених в Україні товарів – 169 млрд. грн (зібрано – 280,8 млрд. грн, відшкодовано – 111,6 млрд. грн), включаючи за жовтень 2023 року – 22,8 млрд. грн (зібрано – 32,8 млрд. грн, відшкодовано – 9,9 млрд. грн);
- податку на доходи фізичних осіб і військового збору – 140 млрд. грн, включаючи за жовтень 2023 року – 14,8 млрд. грн;
- податку на прибуток підприємств – 108,7 млрд. грн, включаючи за жовтень 2023 року – 2,6 млрд. грн;
- акцизного податку – 88,1 млрд. грн, включаючи за жовтень 2023 року – 8,2 млрд. грн;

- рентної плати за користування надрами – 48,5 млрд. грн, включаючи за жовтень 2023 року – 2,4 млрд. грн;
- ввізного та вивізного мита – 25,4 млрд. грн, включаючи за жовтень 2023 року – 2,9 млрд. грн [76].

Узагальнимо вищезазначене на рис. 2.6

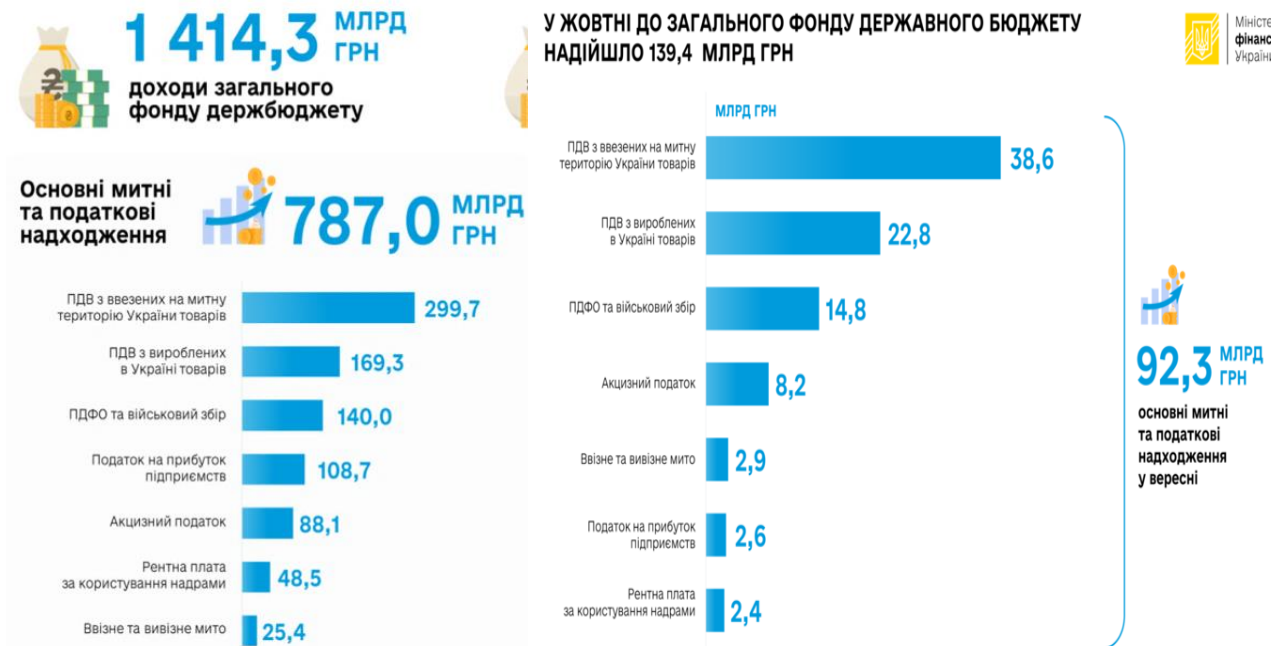

Рис. 2.6 Надходження до загального фонду державного бюджету за січень-жовтень 2023 року [76]

У той же час, частка виконання розпису доходів за січень-жовтень 2023 року Державною податковою службою склало 104,5 % (+2,2 млрд. грн), Державною митною службою – 98,4 % (-0,7 млрд. грн). В загальному, за підсумком десяти місяців 2023 року, до загального й спеціального фондів державного бюджету надійшло 2206,0 млрд. грн податків, зборів й інших платежів [76].

Надходження єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до Пенсійного фонду України фондів соціального страхування в січні-жовтні 2023 року склали 384,4 млрд грн, включаючи за жовтень 2023 року надійшло 41,1 млрд грн (рис. 2.7). Надходження ЄСВ із грошового забезпечення військовослужбовців відіграють позитивну роль [76].

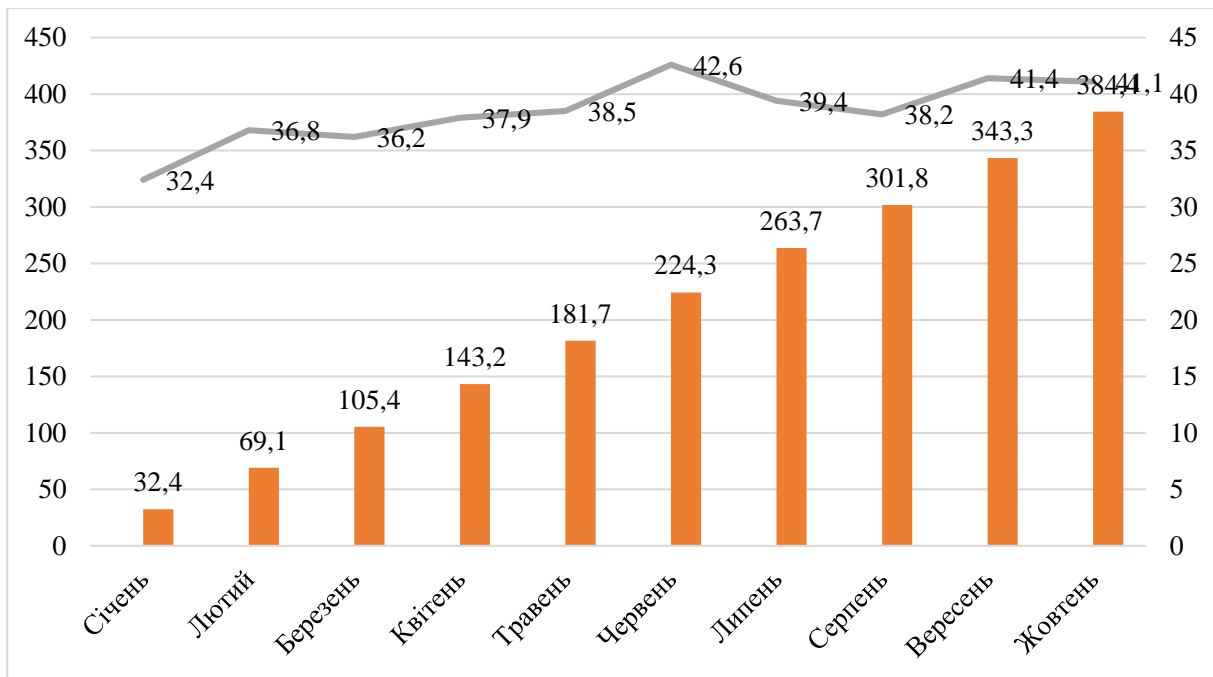

Рис. 2.7 Надходження єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за січень-жовтень 2023 року, млрд. грн [76]

В рамках митної політики, Верховною Радою України було ухвалено Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо уніфікації з європейськими та північноатлантичними стандартами процедур декларування військової техніки та інших товарів», за яким було спрощено митне декларування військової техніки під час транскордонного переміщення, що передбачає використання спеціального документу – Форми 302 на заміну митній декларації у ході переміщення військової техніки й інших товарів підрозділів ЗСУ і збройних сил держав – членів ЄС та НАТО [52].

До того ж, Верховною Радою України у 2022 році було денонсовано двосторонні угоди щодо уникнення подвійного оподаткування з Білоруссю й Російською Федерацією. А вже у серпні 2023 року було ухвалено Закони України «Про припинення дії Угоди між Урядом України та Урядом Сирійської Арабської Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи» [60] та «Про припинення дії Угоди між Урядом України і Урядом Ісламської Республіки Іран

про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доход і на майно» [59].

Варто зазначити, що з 1 жовтня 2023 року було поновлено штрафні санкції за порушення порядку використання касових апаратів. Так, через ухвалення Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» [53], було відновлено відповідальність за порушення порядку проведення розрахунків за товари чи послуги. У той же час, положення згаданого Закону від відповідальності за порушення звільняють ряд господарюючих суб'єктів, які були скоєні ними протягом 1 січня 2022 року до 1 жовтня 2023 року. Виняток складає відповідальність за порушення порядку здійснення розрахункових операцій у ході продажу підакцизних товарів, провадження діяльності з купівлі чи продажу іноземної валюти, а також діяльності у галузі організації і проведення азартних ігор. У той же час, відповідальність з 1 жовтня 2023 року не будуть нести господарюючі суб'єкти за порушення, які були скоєні ними у ході продажу товарів чи наданні послуг на територія, які окуповані Росією на тимчасовій основі (до дати закінчення окупації); на територіях, де відбуваються активні бойові дії (до дати їх закінчення) та на територіях можливих бойових дії (до дати їх припинення). Виняток складають порушення щодо порядку проведення розрахункових операцій у ході продажу підакцизних товарів. Також вищезгаданим Законом було знижено розміри штрафних фінансових санкцій для фізичних-осіб-підприємців, що є платниками єдиного податку до 25-50% з 100-150% вартості проданих із порушенням товарів (здійснених робіт, наданих послуг) [53].

Також 1 жовтня 2023 року почав бути чинним Закон України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо протидії незаконному обігу тютюнових виробів» [51], у відповідності до якого було запроваджено обмеження на продаж сигарет й алкоголю у магазинах безмитної торгівлі (duty free). Вказане було обумовлено тим, що станом на червень 2023 року обсяг нелегальної тютюнової продукції згідно досліджень

Kantar, Американської торговельної палати в Україні в нашій країні складав 19,5%, при цьому його найбільшу частку становили сигарети, які мали маркування «duty free» (рис.2.8) [64]. До того ж, відмітимо, що у відповідності до попередніх підрахунків Kantar, у 2023 році втрати податкових надходжень до Державного бюджету України від нелегального ринку тютюнових виробів оцінюються у більше, ніж 21 млрд. грн [11].

Рис. 2.8 Середньорічні обсяги нелегального ринку сигарет в Україні [11]

Також Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1092» [55] було внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації положень Митного кодексу України щодо надання авторизацій» [10] стосовно надання авторизацій на застосування митних спрощень, що здійснить позитивний вплив на бізнес. Головною зміною виступає впровадження додаткової моделі оцінки показників фінансового стану суб'єктів господарювання, завдяки якій більшість з останніх будуть спроможні одержати авторизацію на загальні гарантії з пониженням рівня покриття до 50 %, 30 %, а також звільнення від гарантії. До того ж, було запроваджено зміни щодо врегулювання ряду технічних питань й покращення процесу надання авторизацій на застосування митних спрощень, в тому числі для транзитних спрощень у межах Конвенції про процедуру спільного транзиту та NCTS [55].

До того ж, Державною податковою службою України було запущено мобільний застосунок «Моя податкова», який має стати зручним й простим інструментом для одержання електронних сервісів податкової служби для громадян та сплати податків із застосуванням платіжних систем. Відмітимо, що станом на 11 жовтня 2023 року додатком «Моя податкова» вже скористались більше 28000 платників податків [18].

Також 1 жовтня 2023 року спливає рік з початку використання Україною міжнародної системи NCTS («митний безвіз»). У країнах – учасницях Конвенції про процедуру спільного транзиту протягом цього періоду було успішно закінчено більше 19,5 тис. переміщень, які були розпочаті митними органами нашої країни. При цьому, в Україні було успішно закінчено більше 4000 переміщень, які були розпочаті в інших країнах-учасницях Конвенції [63] (рис. 2.9).

Рис. 2.9 Річна динаміка оформлення транзитних декларацій у системі NCTS під час «митного безвізу» [63]

Щодо ж стосується розширення застосування NCTS Державною митною службою у подальшому, то проводиться активна робота у напрямку залучення суб'єктів господарювання задля надання авторизації на використання

транзитних спрощень згідно Конвенції. Зокрема, «уже було надано 85 авторизацій на використання транзитних спрощень, з яких 37 – на використання загальної гарантії, 1 – на застосування загальної гарантії зі зменшенням розміру референтної суми до 30%, 39 авторизацій – на об'єкти авторизованих вантажовідправників й вантажоодержувачів та 8 авторизацій – на застосування пломб спеціального типу». Понад 40 заяв від суб'єктів господарювання знаходяться на різних етапах розгляду. У системі управління гарантіями NCTS, починаючи з 1 жовтня 2022 року Державною митною службою України було зареєстровано 31 загальну гарантію, з яких 20 – на суму орієнтовно 60 млн. євро є чинними станом на початок жовтня 2023 року. До того ж у зазначеній зареєстровано 1373 індивідуальні електронні гарантії, з яких 1 232 – діючі на суму 66 млн євро. Окрім того, згідно до Конвенції, Державною митною службою провадиться взаємодія з митними органами інших країн у рамках адміністративної допомоги. За один рік міжнародного застосування NCTS було ініційовано близько 300 запитів стосовно належного закінчення процедури спільного транзиту й опрацьовано понад 300 запитів, які були одержавні від митних адміністрацій інших країн [63].

Таким чином, зміни, запроваджені у 2022 та 2023 роках в рамках податкової та митної політики були направлені на підтримання функціонування української економіки в умовах повномасштабної війни. Було послаблено податкове навантаження на бізнес. Імплементация законодавчих норм здійснюватиме позитивний вплив на руйнування схеми ухилення від оподаткування ПДВ й акцизним податком під виглядом операцій з продажу тютюнових виробів магазинами безмитної торгівлі. Завдяки позитивній діяльності Державної митної служби України в умовах повномасштабної мало місце вчасне реагування на виклики, зокрема відбулися зміни в нормативно-правовому забезпеченні, порядку оформлення транспортних засобів й товарів, що надало можливість вчасно забезпечити населення і військових потрібними транспортними засобами й товарами.

2.3. Аналіз реалізації бюджетної політики України

До повномасштабної війни, а саме 1 травня 2021 року урядом було ухвалено Бюджетну декларацію на 2022–2024 роки, що визначила ключові засади й цілі бюджетної політики, показники державного бюджету, чим було здійснено перший крок у напрямку початку середньострокового бюджетного планування. Було очікування щодо продовження розвитку економічного зростання, підтримки макроекономічної стабільності й усунення фінансових ризиків, формування фундаменту до перетворень вітчизняного виробництва задля забезпечення конкурентних позицій на зовнішніх ринках й інвестиційно привабливого клімату країни. До пріоритетів державного бюджету України на 2022 року були віднесені інвестиції в майбутнє, а саме охорона здоров'я, освіта, цифровізація, інфраструктура, безпека і оборона [5].

Проте, повномасштабне вторгнення змусило уряд України оперативного реагувати, а також здійснити перегляд цілей та завдань, що були поставлені перед державою. Так, вже 15 березня 2022 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України», що мав сприяти швидкості ухвалення управлінських рішень у фінансовому забезпеченні національної безпеки й соціального захисту населення нашої країни [56].

Нині бюджетна політика України в умовах воєнного стану направлена на поновлення інфраструктури й соціальної підтримки громадян, фінансування сфери безпеки й оборони, формування нормативної бази задля забезпечення виконання державного бюджету нашої країни. З ефективністю бюджетної політики у тісному зв'язку знаходиться дефіцит державного бюджету. Останній виникає тоді, коли видатки уряду перевищують доходи за деякий бюджетний період. Ефективно продумана бюджетна політика повинна бути направлена на

мінімізацію чи усунення бюджетного дефіциту з часом, забезпечуючи стійкість державних фінансів [73, с. 150].

Повномасштабна війна Росії проти України завдала руйнівних наслідків для економіки й країни в загальному, що здійснило суттєвий вплив на виконання державного бюджету у 2022 році, що особливо помітно в динаміці за останні п'ять років (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Виконання державного бюджету 2018-2022 роки, млн. грн [13]

Рік	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо
2018	928108,3	985842,0	1514,3	-59247,9
2019	998278,9	1072891,5	3437,0	-78049,5
2020	1076016,7	1288016,7	5096,1	-217096,1
2021	1296852,9	1490258,9	4531,4	-197937,4
2022	1787395,6	2705423,3	-3326,0	-914701,7

Як можна помітити з табл. 2.3, дефіцит бюджету за 2022 рік зріс на 15,4% у порівнянні з 2018 роком. При цьому, за 9 місяців 2023 року державний бюджет нашої країни також виконано з дефіцитом у розмірі 802600 млн. грн. До того ж, за інформацією Казначейства, до державного бюджету України за вказаний період надійшло 2016453,6 млн. грн, при цьому касові видатки склали 2825553,2 млн. грн [13] (табл.2.4).

Таблиця 2.3

Виконання державного бюджету протягом 9 місяців 2023 року, млн. грн [13]

Місяць	Доходи	Видатки	Кредитування	Сальдо
1	2	3	4	5
січень	121449,5	194086,2	-260,8	-72375,9
лютий	284178,9	447476,6	-1039,6	-162258,0
березень	525888,4	748620,2	-1328,9	-221402,9
квітень	787536,7	1043652,5	-2550,6	-253565,3
травень	1060965,0	1408430,2	-5560,9	-341904,3
червень	1302393,9	1785887,7	-5434,8	-478059,0

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5
липень	1477718,5	2068318,4	-5477,4	-585122,5
серпень	1655562,9	2378059,0	-5959,2	-716537,0
вересень	2016453,6	2825553,2	-6499,7	-802600,0

При цьому, найбільшу частину у доходах державного бюджету станом на 1 жовтня 2023 року склали саме податкові надходження (рис. 2.10).

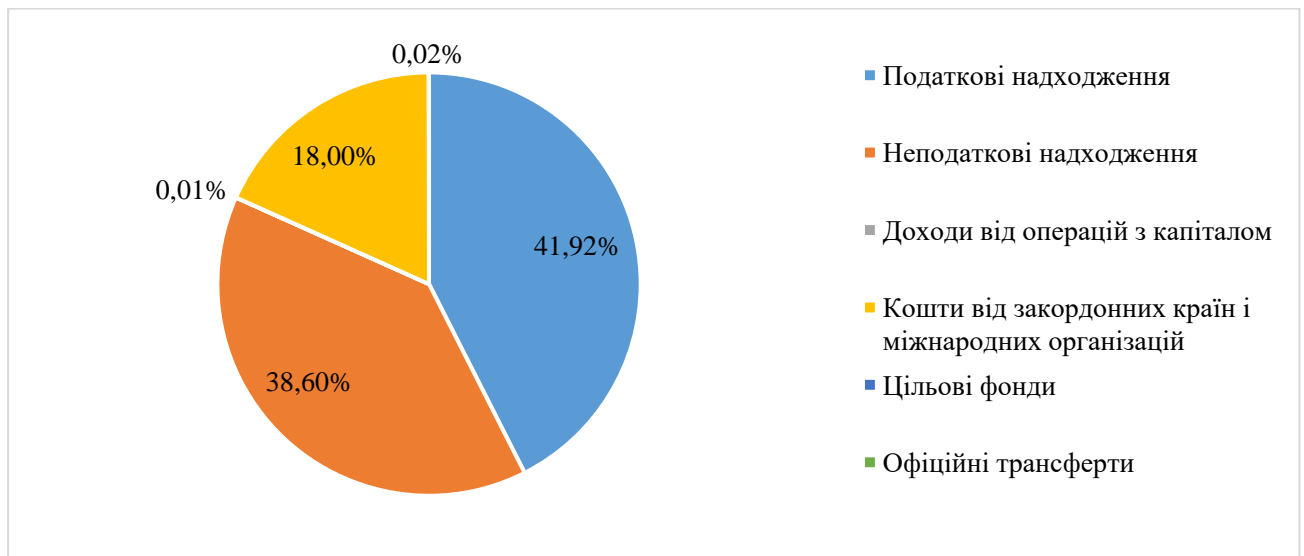

Рис. 2.10 Структура доходів державного бюджету України станом на 01.10.2023 р. [13]

Також Кабінетом Міністрів України від 9 квітня 2022 року було внесено зміни до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі за умов воєнного стану. Зазначена Постанова повинна була надати змогу провадити пріоритетні видатки бюджетів в особливому режимі в умовах воєнного стану [57]. Управління видатками державного бюджету повинно бути ефективним задля того, аби забезпечувати раціональне використання обмежених бюджетних ресурсів, одержуючи максимально можливий соціальний чи економічний ефект [24, с. 103]. За даними Мінфіну України, видатки державного бюджету станом на 1 жовтня 2023 року розподілились наступним чином (рис. 2.11).

Рис. 2.11 Структура видатків державного бюджету України станом на 01.10.2023 р. [13]

Подібно до минулих місяців, провідним напрямком видатків виступала галузь безпеки і оборони, частка видатків на яку в загальному обсязі видатків склала 53,47%, при цьому, на громадський порядок, безпеку та судову владу – 12,84%. До ще одного провідного напрямку відносяться видатки на забезпечення соціальної підтримки громадян. Так за період 9 місяців 2023 року з державного бюджету на соціальні виплати було направлено 343,9 млрд грн [13]. Між місцевими бюджетами на купівлю шкільних автобусів за січень-вересень 2023 року було розподілено кошти відповідної субвенції сумою 996,6 млн грн, чи 99,6 % від обсягу, який був затверджений на поточний рік. Касові видатки склали 559 млн грн, на які було куплено 249 автобусів з 542 автобусів, що були заплановані. За цей період субвенції застосовували на умовах співфінансування з місцевих бюджетів, з яких передбачається виділити 597 млн грн чи 60 % до обсягу субвенції з державного бюджету [14].

Уряд на постійній основі веде переговори у напрямку пошуку й залучення додаткових можливостей фінансової підтримки міжнародних партнерів у вигляді кредитування, грантів й гарантій за кредитами з метою стабілізації економіки, реалізації визначальних завдань держави, а також й забезпечення соціальних виплат. У відповідності до даних Міністерства фінансів України, загальний обсяг фінансової допомоги станом на 23 листопада 2023 року склав 1882 млрд. грн. Станом на 23 листопада 2023 року головними джерелами фінансової підтримки бюджету нашої країни виступають військові облігації, кредити від Міжнародних фінансових організацій, до того ж, двосторонні кредити і гранти (рис. 2.12).

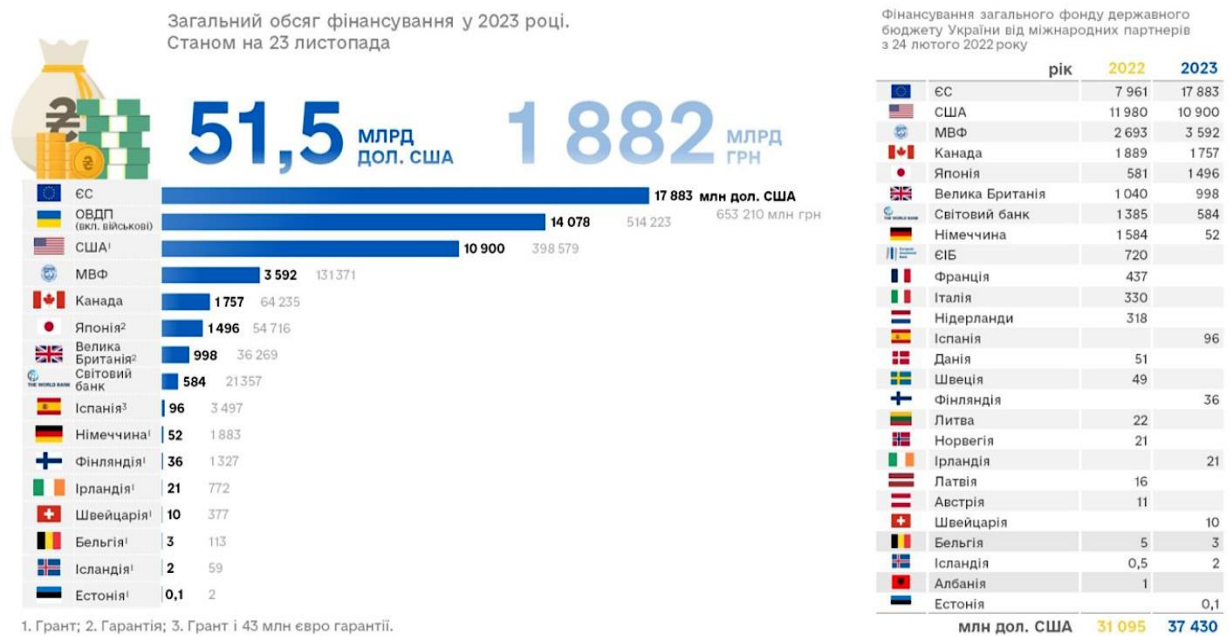

Рис. 2.12 Джерела фінансування загального фонду державного бюджету

[81]

Варто зазначити, що нині розпочато розгляд проєкту Закону України «Про Державний бюджет України на 2024 рік», реєстр. № 10000 від 15 вересня 2023. Урядом нашої держави було внесено проєкт ДБУ-2024, у відповідності до якого передбачається встановлення: «доходів на рівні 1 746,27 млрд грн, видатків на рівні 3 308,95 млрд грн, дефіциту – 1 593,57 млрд грн. У 2024 року загальний ресурс на: національну безпеку і оборону досягне орієнтовно 23 %

ВВП, чи 1784 млрд грн; соціальний захист населення – 468,8 млрд грн; охорону здоров'я – 201,9 млрд грн; освіту – 178,8 млрд грн» [66].

Також 6 жовтня 2023 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» щодо фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони та вирішення першочергових питань», у відповідності до якого передбачається скорегувати видаткову і дохідну частини державного бюджету задля провадження заходів для фінансування першочергових потреб держави, які мають зв'язок із діяльністю галузі оборони й безпеки, соціальної підтримки населення та ін. Так, на національну оборону й безпеку буде направлено додаткові видатки у розмірі орієнтовно 303 млрд грн. Зазначені видатки першочергово планують профінансувати шляхом запозичень, що наслідком матиме підвищення дефіциту державного бюджету до 2010,35 млрд грн (тобто, +290,66 млрд грн), що складатиме 32 % ВВП [50].

До того ж, продовжується робота у напрямку збільшення прозорості бюджетному процесі, в тому числі у частині оприлюднення бюджетних запитів на 2024–2026 роки. Станом на 29 вересня 2023 року у відповідності до результатів моніторингу, який був проведений Міністерством фінансів України, 79 головних розпорядників бюджетних коштів (чи 98 %) здійснили оприлюднення своїх бюджетних запитів на 2024–2026 роки на власних офіційних сайтах (за винятком головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетні запити яких включають інформацію з обмеженим доступом) [43].

Окрім того, було уточнено певні питання щодо роботи органів державного фінансового контролю. Зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності органів державного фінансового контролю та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», з-поміж іншого, було запроваджено зміни до пункту 4 Положення про Державну аудиторську службу України, а також доповнено список завдань Державної аудиторської служби контролем за відповідністю довгострокових зобов'язань, взятих розпорядниками

бюджетних коштів у рамках державно-приватного партнерства умовам договорів, які були укладені у межах державно-приватного партнерства, а також вимогам бюджетного законодавства [43].

Також у рамках реалізації бюджетної політики України було:

– продовжено роботу у напрямку забезпечення виконання державного й місцевих бюджетів, зокрема:

а) здійснено перерозподіл субвенцій від держбюджету до місцевих бюджетів на реалізацію проєктів у межах Програми з відновлення України;

б) проведено розподіл частини освітньої субвенції, а також затверджено Порядок та умови надання останньої;

– було прийнято рішення виділити кошти з фонду ліквідації наслідків збройної агресії:

а) Міністерству освіти і науки на безповоротній основі з метою реалізації проєктів капітального ремонту;

б) Міністерству внутрішніх справ для Державної служби з надзвичайних ситуацій на безповоротній основі на бюджетну програму «Забезпечення діяльності сил цивільного захисту»;

– продовжено роботу у напрямку забезпечення фінансування ряду невідкладних заходів, в рамках чого ухвалення рішення щодо виділення коштів з резервного фонду державного бюджету:

а) Головному управлінню розвідки Міністерства оборони та Міністерству оборони для Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту – задля надання одноразової грошової допомоги для сімей загиблих військовослужбовців;

б) Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів для Державного агентства водних ресурсів 183 млн грн та Херсонській обласній державній адміністрації для Херсонської обласної військової адміністрації 334,9 млн грн з метою здійснення заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайної ситуації через підрив греблі Каховської ГЕС російськими загарбниками (згідно Розпоряджень Кабінету Міністрів України «Про виділення коштів з резервного фонду

державного бюджету Херсонській обласній державній адміністрації для здійснення заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації техногенного характеру, що склалася внаслідок підриву Російською Федерацією греблі Каховської гідроелектростанції» [48] та «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для здійснення заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, що склалася у червні 2023 р. на території Херсонської області внаслідок підриву Російською Федерацією греблі Каховської гідроелектростанції» [47]);

в) Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації з метою здійснення закупівлі військової техніки і обладнання, іншого військового майна з метою здійснення заходів, які мають зв'язок зі зміцненням обороноздатності держави [6].

Таким чином, в рамках реалізації бюджетної політики здійснюються заходи задля поліпшення швидкості ухвалення управлінських рішень стосовно виконання державного бюджету України. Під час воєнного стану уряд пріоритет оборонним витратам. Сьогодні саме міжнародна підтримка відіграє вагомую роль у напрямку стабілізації економіки й фінансування державного бюджету України через надання кредитів, гарантій за кредитами, а також грантів.

2.4. Особливості політики управління державним боргом

Політика управління державним боргом формується під впливом особливостей економіки країни, а також спроможності останньої здійснювати генерування потрібно ресурсу задля стабільного функціонування й розвитку. До головного макроекономічного показника, що відображає розвиток національної економіки, відноситься валовий внутрішній продукт (ВВП) [75, с. 201].

Якщо здійснити аналіз структури ВВП за 2021 рік у розрізі регіонів, де останній був сформований, то можна прослідкувати, що більше 50% ВВП нашої держави було згенеровано безпосередньо в регіонах, куди вторглися війська Російської Федерації [74, с. 61]. Так, одна частина територій знаходилась під

повною окупацією, тоді як інша – під частковою. У зв'язку з зазначеним, економічна діяльність не була можливою, все було паралізовано після руйнування чи захоплення виробничої інфраструктури, а також втечі економічно активного населення від війни. З поступовим відступом військ Російської Федерації та деокупацією українських територій, економіка тут почала поступово відновлюватись, проте відсутність визначеності ситуації, а також обстріли території на постійній основі не дають можливості відновитися у повній мірі, не ведучи мову про розвиток. В загальному, за результатами 2022 року, наша країна втратила суттєво велику частку ВВП у порівнянні з минулим роком (що вже було раніше продемонстровано на рис. 2.1) [75, с. 202].

Дисбаланс доходів й видатків, що був обумовлений повномасштабною війною, а отже, існуванням потреби у фінансуванні оборони країни спричинив істотний дефіцит бюджету. Вказане призвело до необхідності пошуку додаткових джерел фінансування, головними з яких виступали боргові запозичення. В результаті чого, за даними Міністерства фінансів України, «станом на 30.09.2023 року державний та гарантований державою борг України складав 4 886,13 млрд грн, чи 133,62 млрд дол. США, в тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 3 333,76 млрд грн (68,23% загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 91,16 млрд дол. США; державний та гарантований державою внутрішній борг – 1 552,37 млрд грн (31,77%) чи 42,45 млрд дол. США» [23] (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка державного та гарантованого державою боргу України з 2018 року до 30.09.2023 року, млн. грн. [13]

Дата	Загальний борг	Зовнішній борг	Внутрішній борг
1	2	3	4
на 31.12.2018	2 168 627,1	1 397 217,8	771 409,3
на 31.12.2019	1 998 275,4	1 159 221,6	839 053,8
на 31.12.2020	2 551 935,6	1 518 934,8	1 033 000,8
на 31.12.2021	2 671 827,6	1 560 230,0	1 111 597,6

Продовження табл. 2.4

1	2	3	4
на 31.12.2022	4 071 683,1	2 610 945,6	1 460 737,5
на 30.09.2023	4 886 128,7	3 333 755,2	1 552 373,4

Загалом, структура державного та гарантованого державою боргу у відповідності до даних Міністерства фінансів України станом на 30.09.2023 рік має наступний вигляд (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Структура державного та гарантованого державою боргу станом на 30.09.2023 року [13]

Борг	Зовнішній, млн грн	у %	Внутрішній, млн грн	у %	Усього	у %
державний борг	3 079 403,1	63.0%	1 481 027,8	30.3%	4 560 430,9	93.3%
гарантований борг	254 352,1	5.2%	71 345,6	1.5%	325 697,8	6.7%
сукупний борг	3 333 755,2	68.2%	1 552 373,4	31.8%	4 886 128,7	100.0%

При цьому, позитивним трендом виступає те, що від початку 2023 року: вартість державного й гарантованого державою боргу зменшилась до 6,97 % (на 0,71 відсоткового пункту), тоді як середній термін до погашення державного та гарантованого боргу зріс на практично одинадцять місяців – до 9,35 року [9].

За типом кредиторів суттєву частку державного та гарантованого боргу складають позики, які станом на 30 вересня 2023 року були отримані від міжнародних фінансових організацій (МФО) та урядів іноземних держав (36,84 %), далі йдуть запозичення на внутрішньому ринку через продаж державних цінних паперів (30,28 %), заборгованість за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку (16,94 %) та інші кредитори (3,11 %) [23].

При цьому, валютна структура державного та гарантованого боргу України станом на 30 вересня 2023 року мала наступний вигляд (рис. 2.13).

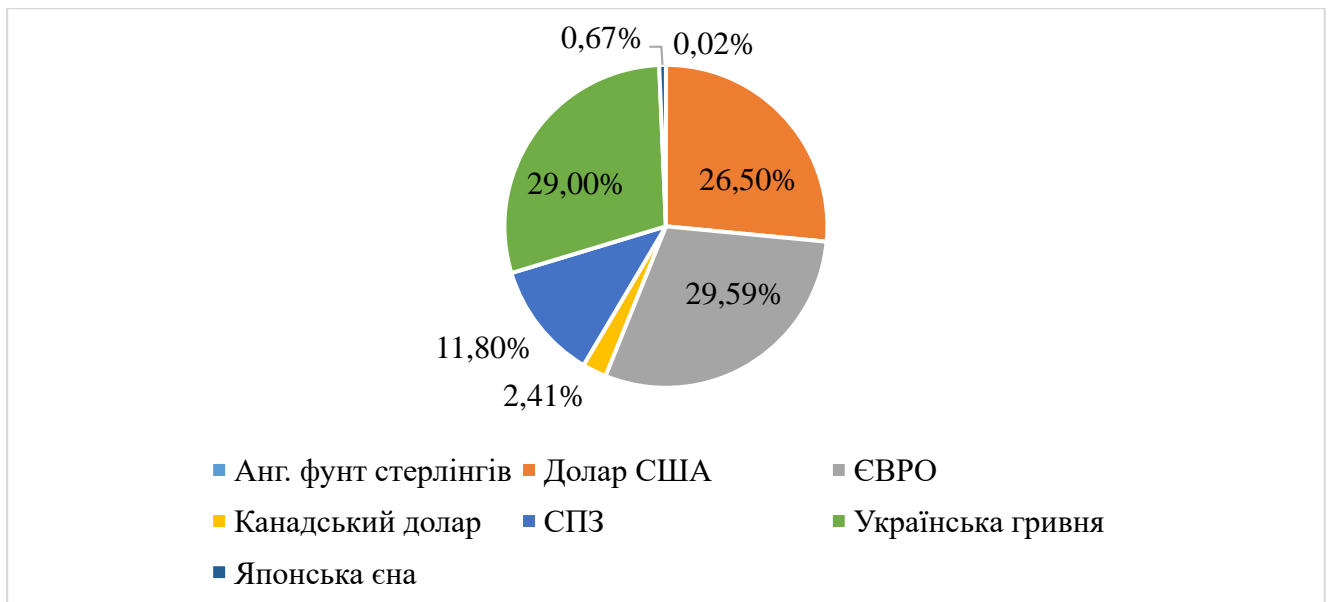

Рис. 2.14 Валютна структура державного та гарантованого боргу України станом на 30 вересня 2023 року, % [13]

З огляду на дані рис. 2.13, у розрізі валютної структура державного та гарантованого боргу України найбільше було у євро та доларах США.

Беручи до уваги війну, що призвела до колапсу в економіці, що обумовило потребу активної боргової політики уряду, з метою забезпечення життєздатності економіки, фінансової системи, й країни в загальному, співвідношення державного боргу до ВВП за результатами 2022 року перевищило граничний орієнтир й склало 78,4% (рис. 2.14).

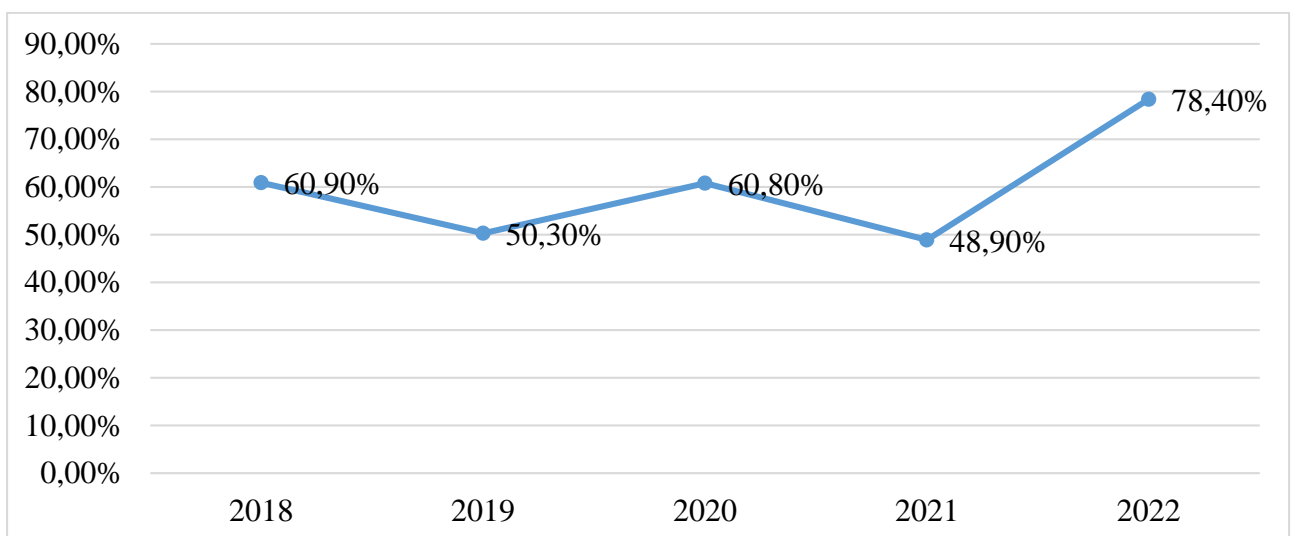

Рис. 2.14 Динаміка співвідношення державного боргу України до ВВП [13]

Варто зазначити, що у політиці управління державним боргом України, вагомим інструментом фінансування ЗСУ виступають військові облігації. Від 24 лютого 2022 року громадяни України й представники бізнесу підвищили обсяг придбаних ОВДП на 62,1 млрд грн. Станом на 20 вересня 2023 року фізичні особи підвищили обсяг портфеля ОВДП на 22,2 млрд грн, а точніше – до 47,7 млрд грн, тоді як юридичні особи – на 39,9 млрд грн, тобто до 120,5 млрд грн. При цьому, територіальні громади підвищили обсяг придбаних військових ОВДП на 2,2 млрд грн, тобто до 2,3 млрд грн, що складає 1,14 % від обсягу невикористаних залишків місцевих бюджетів на рахунках. Такі залишки збільшились від початку 2023 року на 86,4 млрд грн й станом на 1 вересня складають 201,8 млрд грн. Частина від зазначених невикористаних залишків утворюється якраз завдяки надходженням ПДФО від зарплат військових, якого до місцевих бюджетів цього року уже надійшло 67,9 млрд грн. У травні 2023 року Кабінетом міністрів України було ухвалено Постанову «Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану» [54] для того аби залучити місцеві органи влади здійснити акумулювання частини невикористаних залишків у військових облігаціях. Нині громади України мають можливість розміщувати кошти на строкових депозитах лише у випадку купівлі державних цінних паперів на суму 50 % від загального обсягу коштів на депозитах. Але місцеві органи влади зменшили обсяг куплених облігацій з 3,7 до 2,3 млрд грн протягом останніх місяців, не дивлячись на очікування стосовно зростання їх участі у фінансуванні видатків державного бюджету [37].

До того ж, й іноземні інвестори-фізичні особи тепер можуть придбати онлайн українські ОВДП. Вказане реалізувалось завдяки спільним зусиллям Міністерства фінансів України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Національного банку України та фінансової групи ICU, що реалізує доступ до облігацій на власній онлайн-платформі «ICU Trade». Сьогодні нерезиденти є спроможними пройти віддалену реєстрацію у брокера й здійснювати придбання й продаж облігації внутрішньої державної позики так

само, як нині це роблять громадяни України. Можливістю онлайн-покупок ОВДП володіють громадяни США, Великобританії, країн Європейського Союзу, Австралії, Ізраїлю, Канади, Японії, а також інших, за винятком резидентів Росії та Білорусі [20].

Розглянувши динаміку зовнішнього і внутрішнього боргу за даними табл. 2.4, було встановлено, що якраз зовнішні запозичення є домінуючими у ході формування боргових зобов'язань нашої країни, іншими словами, внутрішній ринок не є спроможним, в особливості в умовах війни, забезпечити потрібну кількість фінансових ресурсів для уряду України. Немає сумнівів, що потрібно також й зазначити вплив курсових різниць на показники підвищення зовнішніх запозичень, що далі конвертуються в гривневу масу [75, с. 205]. Відзначимо, що головні джерела фінансової підтримки бюджету нашої країни ми розглянули у попередньому питанні цієї роботи, проте у рамках цього питання доцільно зазначити, що Мінфін України й надалі активно співпрацює з міжнародними партнерами з метою залучення потрібного фінансування на наступний 2024 рік. Необхідність у зовнішньому фінансуванні на 2024 рік складає орієнтовно 43 млрд дол. США на гуманітарну підтримку й соціальний захист населення. Наша країна прагне одержати кошти від провідних партнерів: ЄС (45 %) США (30 %), МВФ (13 %), а також інших (12 %) у межах міжвідомчої Координаційної Платформи донорів України; у рамках реалізації програми розширеного фінансування МВФ на 2023–2026 рр. (на загальний обсяг 15,6 млрд дол. США), а також започаткування ініціативи ЄС «Ukraine Facility» обсягом 50 млрд євро на наступні 4 роки. Перелічені програми передбачають виконання нашою державою структурних і секторальних реформ, які були погоджені сторонами. Також пріоритетною для нашої країни виступає співпраця МВФ [77].

Також ключовим для України виступає залучення фінансування від МФО з метою реалізації інвестиційних проєктів, що буде сприяти стабілізації економічної активності на довгострокову перспективу [3].

Ще одним провідним партнером для нашої країни виступає ЄБРР, що здійснює мобілізацію фінансування з метою підтримання ліквідності й забезпечення стабільної роботи господарюючих суб'єктів державного сектору економіки, що виступає вкрай вагомим для держави й громадян в умовах війни. У ході зустрічі С. Марченка – міністра фінансів України з О. Рено-Бассо – президенткою ЄБРР, яка відбулась 27 вересня 2023 року, було визначено провідні напрямки співпраці з метою фінансування в: енергетичному секторі задля збільшення енергетичної безпеки країни й стабілізації ринку електроенергії в нашій країні; інших секторах критичної інфраструктури. Також, відбулось погодження інвестицій в приватний сектор, зокрема, у 2023 році:

а) «кредит ЄБРР – 150 млн євро під державну гарантію на проєкт спеціальної капітальної підтримки НЕК «Укренерго»;

б) кредит ЄБРР – 200 млн євро під державну гарантію на проєкт «Фінансування стратегічних резервів газу НАК «Нафтогаз України»»;

в) кредит ЄБРР – 200 млн євро під державну гарантію на проєкт «Аварійне відновлення ПрАТ «Укргідроенерго»» [67].

Таким чином, узагальнимо, що обсяг державного боргу суттєво зріс з початку повномасштабного вторгнення. Сьогодні наша країна змушена провадити активну боргову політику, направлену на залучення потрібних ресурсів з метою фінансування і дефіциту бюджету й інших витрат, які мають зв'язок з війною. Зовнішні державні запозичення переважають внутрішні у структурі державного боргу. До головного боргового інструменту сьогодні відноситься ОВДП. Україні необхідно продовжувати співпрацю з зовнішніми партнерами та нарощувати її.

Висновки до розділу 2

Таким чином, дослідивши практику формування і реалізації фінансової політики України в умовах воєнного стану:

Повномасштабна війна, розпочата 24 лютого 2022 року, спричинила проблеми грошово-кредитної політики України, пов'язані з різким падінням ВВП, обвалом державних доходів, стрибками інфляції та девальвації, виснаженням валютних резервів, а отже, потребою у монетарному фінансуванні бюджету. Заходи, які впроваджуються в умовах повномасштабної війни для реалізації грошово-кредитної політики в Україні загалом можна описати як позитивні. Уряд України і Національний банк України спромоглись здійснити стабілізацію ситуації на грошовому ринку за непростих умов й забезпечили поновлення економічної активності в нашій державі, що призвело до підвищення обсягів економічних операцій, що, у свою чергу обумовило коригування ключових макроекономічних показників.

Як бізнес, так і громадяни підтримують стійкість й обороноздатність України сумлінною сплатою податків до бюджету. Завдяки позитивній діяльності Державної митної служби України в умовах повномасштабної мало місце вчасне реагування на виклики, зокрема відбулися зміни в нормативно-правовому забезпеченні, порядку оформлення транспортних засобів й товарів, що надало можливість вчасно забезпечити населення і військових потрібними транспортними засобами й товарами.

Бюджетна політика України в умовах воєнного стану направлена на поновлення інфраструктури й соціальної підтримки громадян, фінансування сфери безпеки й оборони, формування нормативної бази задля забезпечення виконання державного бюджету нашої країни. В рамках реалізації бюджетної політики здійснюються заходи задля поліпшення швидкості ухвалення управлінських рішень стосовно виконання державного бюджету України.

Сьогодні наша країна змушена провадити активну боргову політику, направлену на залучення потрібних ресурсів з метою фінансування і дефіциту бюджету й інших витрат, які мають зв'язок з війною. Зовнішні державні запозичення переважають внутрішні у структурі державного боргу. У зв'язку з чим нашій державі продовжувати співпрацю з зовнішніми партнерами та нарощувати останню.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

3.1. Проблемні аспекти формування і реалізації фінансової політики України

Формування та реалізація фінансової політики України в сучасних умовах зазнали значних викликів під впливом різних факторів, основним з яких стала повномасштабна російсько-українська війна, що має надзвичайно потужний каталізатор. Зазначений конфлікт, що розпочався у 2014 році, має глибокі та негативні наслідки для економічної стабільності та фінансової політики нашої країни.

І. П. Устинова наголошує, що для фінансової політики України на нинішньому етапі притаманні низка проблем. На думку авторки, це відсутність політичної стабільності, гальмування фінансово-кредитних, економічних, суспільних й правових реформ. З-поміж головних проблем фінансової політики І. П. Устинова також відзначає відсутність ефективної системи державного регулювання, що унеможливорює сталість розвитку останньої [79, с. 101].

До одного із можливих варіантів поліпшення стану фінансової політики України, вважає Ю. М. Когут, можна віднести застосування прогресивного світового досвіду провідних країн світу, зокрема Японії, Німеччини, Великобританії у сфері створення єдиного регулятора фінансової системи, в результаті чого можливим почне бути уникнення протиріч у галузі контролю за фінансами й буде сформовано надійний базис для інтеграції нашої держави у світову фінансову систему, що виступає вкрай вагомим для поновлення української економіки після повномасштабної війни [28, с. 155].

Голова Національного банку України К. Шевченко, висловлює думку, що поточна модель фінансової політики держави, яку він називає «ручною», фактично будується на 3 конфліктуючих засадах: 1) «фінансування НБУ

переважної частини бюджетного дефіциту за рахунок емісії формує інфляційний і девальваційний тиск; 2) збереження Мінфіном України низької доходності гривневих державних облігацій, що не покриває інфляції, стимулює споживання (іншими словами, підвищує інфляційний тиск), а також перетікання заощаджень у валюту (тобто, збільшує девальваційний тиск); 3) фіксація НБУ курсу, а також підвищення валютних обмежень надають можливість стримати такий інфляційний і девальваційний тиск» [85]. Важливо відмітити, що голова НБУ наголошує, що тимчасовий успіх «ручного» режиму має певну ціну, яка включає: 1) «жорсткі обмеження на рух капіталу (зокрема, ліміти на зняття коштів, валютні обмеження, відсутність можливості вільного переказу капіталу), а також занижені відсоткові ставки за ОВДП оплачують власники швидко знецінюваних гривневих заощаджень і доходів; 2) фіксація обмінного курсу гривні оплачується надходженнями експортерів, а також міжнародними резервами Національного банку України. До того ж, вказане спричиняє погіршення конкурентоспроможності внутрішніх виробників та експортерів відносно імпортерів; 3) зменшення податків в більшості перекривається емісією Національного банку України (а значить, інфляційним податком з усіх, хто використовує гривню), до того ж й міжнародними позиками і грантами» [85].

Основними проблемами фінансової політики на сучасному етапі, на думку К. Шевченка є наведені на рис. 3.1.

Проблема 1.	<ul style="list-style-type: none"> • Доларизація й вивід заощаджень із фінансової системи
Проблема 2.	<ul style="list-style-type: none"> • Зменшення конкурентоспроможності вітчизняних виробників у зв'язку зі зниженням податків на імпорт
Проблема 3.	<ul style="list-style-type: none"> • Тінізація економіки з метою обходу обмежень
Проблема 4.	<ul style="list-style-type: none"> • Втрата довіри до гривні у зв'язку з емісійним фінансуванням й відсутністю змоги утримувати обмінний курс на готівковому ринку
Проблема 5.	<ul style="list-style-type: none"> • Замкнене коло проблем для державного бюджету, що тільки будуть збільшуватись: <ul style="list-style-type: none"> • а) зменшення податкових надходжень у зв'язку з тінізацією та тиском на вітчизняного виробника; • а) відсутність можливості ринкового фінансування бюджету в гривні; • в) висока питома вага боргових зобов'язань держави у валюті, що призводить до неможливості девальваційно-інфляційного вирішення проблем бюджету

Рис. 3.1. Ключові проблеми фінансової політики України [85]

Якщо не приймати термінові заходи, із часом вищенаведені проблеми тільки будуть посилюватись, що спричинятиме потребу у застосовуванні складних політичних й економічних рішень вже в недалекому майбутньому. Податкова база буде зменшуватись (оскільки український виробник страждає), гривня буде втрачати довіру, що унеможливлуватиме боргове фінансування бюджету в гривні у майбутньому [85].

Вітчизняна економіка втратила суттєву частку ВВП за рік після вторгнення Росії у 2022 році. За даними Міністерства фінансів, це найбільша втрата економічної активності, яку країна зазнала з моменту здобуття незалежності в 1991 році. Український уряд відчайдушно працює над відновленням економічного зростання. Це не перша рецесія, з якою зіткнулася країна, оскільки раніше вона вже стикалася з рецесією в 2014-2015 роках в результаті конфлікту на Донбасі, що призвело до зниження цін на товари. Україна знову зіткнулася з рецесією у 2020 році через пандемію COVID-19. Однак, в обох випадках темпи відновлення економіки в середньому не перевищували 3%. За оцінками Економічної обсерваторії, Україні знадобиться 13 років, щоб відновити економіку, якщо темпи зростання збережуться на рівні 3%. Вказане означає, що країні необхідно досягти рекордних темпів економічного зростання на рівні щонайменше 4%, щоб уникнути відкидання на десятиліття назад. Досягнення цього вимагатиме подолання численних викликів [92].

Ситуацію ще більше загострює масштабна еміграція людей з України через війну. Близько шести мільйонів українців були змушені тікати до інших країн Європи після вторгнення, причому майже чверть з тих, хто виїхав за кордон, досі не впевнені, чи повернуться вони туди після закінчення конфлікту. Близько 4,7 мільйона зареєструвалися для отримання статусу тимчасового захисту, і приблизно 77% зазначили, що планують повернутися, але їхнє повернення залежатиме від темпів економічного відновлення [85]. Навіть за оптимістичних сценаріїв, після закінчення повномасштабної війни, Україна зіткнеться з нестачею кадрів, особливо кваліфікованих робітників.

Але надія все ще є, оскільки українська економіка продемонструвала, що є такою ж стійкою, як і її народ. Незважаючи на продовження бойових дій, економіка країни почала потрохи стабілізуватися. Основною причиною такого позитивного розвитку подій є політика уряду, спрямована на зниження податків на прибуток, а також ПДВ на імпорт і податки на паливо, що сповільнює інфляцію, а також підтримує український бізнес, незважаючи на активні бойові дії.

Більшість державних послуг лишалися доступними для населення протягом усього конфлікту, першочергово завдячуючи високому рівню діджиталізації, який довів власну ефективність після пандемії COVID-19. Наразі портал «Дія», через який надається більшість державних послуг, налічує понад 100 різних документів, процедур та дозволів, доступ до яких можна отримати дистанційно. За даними М. Фелорова – міністра цифрової трансформації України, станом на листопад 2023 року 20 мільйонів українців використовують портал «Дія» [4]. Те, що суттєва частка дорослого населення нашої країни вже користується цифровими інструментами, дасть державі можливість в подальшому більш ефективно реалізовувати соціальні програми, надавати більш якісні послуги, запобігати корупції і, одночасно, зменшити кількість чиновників [92]. Зазначені приклади демонструють гнучкість державного апарату України та його здатність швидко реагувати на кризові ситуації, часто використовуючи нестандартні та нетрадиційні інструменти.

Станом на сьогодні, український уряд зміг допомогти вирішити деякі бюрократичні проблеми та зменшити корупцію, оцифрувавши основні послуги в країні. Корупція виступає основною проблемою, з якою Україна продовжує боротися. Оскільки Україна продовжує отримувати допомогу на післявоєнний розвиток, вкрай важливо, щоб наша держава несла відповідальність за запобігання корупції щодо грошей допомоги. Важливо зазначити, що у 2021 році Україна посіла 2-ге місце у світі у відповідності до рівня корумпованості, поступившись лише Росії, ситуація у 2022 році змінилась на краще, проте корумпованість все ще лишається дуже високою [88]. Існує занепокоєння, що

еліта українського уряду може скористатися припливом грошей на допомогу та реконструкцію [2, с. 299]. Києву слід створити систему, за якої уряд нестиме фінансову відповідальність за отримання та використання грошей лише на післявоєнний розвиток. Корупція в Україні все ще залишається важливою проблемою, яку необхідно вирішити, щоб сприяти реконструкції та відновленню.

Відбудова України також означає модернізацію країни, оскільки вона все ще бореться з радянською спадщиною, яку можна знайти в більшості її секторів. Проблеми модернізації та реконструкції ще більше ускладнюються тим, що більшість великих підприємств і галузей промисловості України, які постраждали від війни, стали неконкурентоспроможними через застарілі технології, високу енергоємність і брак коштів на їхній розвиток. Таким чином, відновлення економіки України потребуватиме як реконструкції, так і модернізації. Одним із прикладів зазначеного виступає металургійна промисловість України, яка втратила два своїх найбільших заводи в Маріуполі. Модернізація цієї галузі потребуватиме від українських компаній інвестицій у розмірі 6,6 мільярдів доларів США [92]. Крім того, українським підприємствам знадобиться час для адаптації технологій, які вже багато років існують в ЄС. Загалом, модернізація України не лише відновить та дозволить підприємствам відповідати сучасним стандартам, що зробить їх більш конкурентоспроможними на зовнішніх ринках, але й покладе початок реіндустріалізації нашої держави та сприятиме більшому економічному зростанню.

Ще одним критичним викликом, з яким стикається Україна, є проблема робочої сили. Незважаючи на високий рівень безробіття (орієнтовно 26%), багато регіонів вже стикаються з дефіцитом робочої сили. У західних регіонах України, куди переїхало багато компаній, ринок праці вже відновився до 90% від довоєнного рівня до січня 2023 року, і пошук нових працівників стає все складнішим [33]. Якщо так триватиме й надалі, компанії в Україні, ймовірно, постануть перед вибором: не збільшувати ділову активність, що погано позначиться на темпах відновлення економіки, або підвищувати заробітну плату,

щоб конкурувати як з місцевими роботодавцями, так і з іноземними фірмами. Вказане може призвести до зростання інфляції (у випадку активного набору персоналу) та стримувати інвестиції компаній через збільшення фондів оплати праці. Зазначена проблема вже торкнулася сусідніх країн, зокрема, таких як Польща, яка використовувала українських мігрантів через дефіцит домашньої робочої сили.

Україна має використати наявні можливості для подолання цих ризиків, а також прямих економічних наслідків війни. Поточні оцінки прямих і непрямих втрат України від російської агресії в лютому 2022 року становлять від 564 млрд дол до 600 млрд. дол. За оновленими даними, станом на 1 вересня 2023 року, у відповідності до оцінок Київської школи економіки, загальна сума задокументованих збитків, завданих інфраструктурі України Російською Федерацією, підвищилась до 151,2 млрд. дол. [15]. Очікується, що відновлення займе щонайменше десятиліття, якщо не більше, а загальна вартість оцінюється від 411 млрд дол до 1,1 млрд дол [92]. Наведена цифра є більшою, ніж План Маршалла, який допоміг відновити багато європейських країн після Другої світової війни. Незважаючи на витрати на повоєнну відбудову (як фінансові, так і часові), є певна надія на швидкий розвиток економіки України. Кілька країн також розглядають можливість використання заморожених російських активів для покриття збитків від агресії. Так, ЄС заморозив понад 300 млрд. дол активів, що належать Центральному банку Росії, і 30 млрд дол, пов'язаних з олігархами, як знаходяться у тісному зв'язку з В. Путіним [33]. Ефективне використання цих коштів допомогло б компенсувати втрати України та сприяло б реструктуризації української економіки після війни.

Відновлюючись, Україна має шанс вирішити деякі з критичних викликів і проблем, які існували протягом 31 року її незалежності. Вирішуючи їх, країна має можливість не лише зміцнити свою безпеку та суверенітет, але й зміцнити та розвинути свою економіку, щоб повністю реалізувати свій потенціал у таких секторах, як сільське господарство, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), енергетика та інші. Україна також стане більш привабливою для західних

інвестицій. Очікується, що український уряд працюватиме над створенням передумов для відновлення. Найголовніше, він повинен підготувати нову інституційну основу для підтримки зусиль з реконструкції та наближення до вступу в ЄС. Україна може використовувати такі приклади, як швидке та ефективне оцифрування державних послуг в країні. Вказане зробило бюрократію більш ефективною, а ведення бізнесу – простішим. Цифрові рішення також допомагають знизити рівень корупції, яка завжди вважалася головною проблемою. По-друге, Україна повинна сфокусуватись на збільшенні продуктивності, а також осучасненні виробництва як провідному факторі поновлення економіки. Вказане не лише вирішить проблему нестачі робочої сили, але й сприятиме більшій інтеграції України у світову економічну спільноту [33].

Можемо узагальнити, що формування та реалізація фінансової політики України в сучасних умовах, враховуючи вплив повномасштабної російсько-української війни, стикається з кількома проблемними аспектами. По-перше, конфлікт, що триває, суттєво впливає на економіку країни, спричиняючи падіння ВВП, значне скорочення промислового виробництва та різке зростання інфляції. Така ситуація ускладнює реалізацію ефективної фіскальної політики, спрямованої на забезпечення макроекономічної стабільності та сприяння економічному зростанню. По-друге, бракує координації між грошово-кредитною та фіскальною політикою. В той час як Національний банк України намагається стримувати інфляцію за допомогою жорсткої грошово-кредитної політики, фіскальна політика уряду, спрямована на стимулювання економічного зростання, може призвести до посилення інфляційного тиску. По-третє, перед українським урядом стоїть виклик в управлінні державним боргом, який стрімко зростає з початку війни. Утримання стійкого рівня державного боргу при одночасному фінансуванні військових витрат та соціальних програм для внутрішньо переміщених осіб та біженців є значним викликом. По-четверте, повномасштабна війна порушила торговельні зв'язки, що призвело до скорочення експорту та імпорту, що негативно впливає на платіжний баланс і

курс національної валюти. По-п'яте, втрата контролю над окремими територіями на сході України призвела до зниження податкових надходжень, що ускладнює фінансування урядом своїх витрат, у тому числі на оборону. По-шосте, корупція та відсутність ефективного управління в державному секторі залишаються основними перешкодами для ефективної фінансової політики. По-сьоме, брак політичної волі та нестабільність в уряді перешкоджає реалізації довгострокових економічних стратегій та необхідних структурних реформ. По-восьме, залежність від міжнародної допомоги та кредитів створює ризики, пов'язані з їх потенційним скороченням або припиненням, що негативно вплине на фінансову стабільність країни. Нарешті, необхідність виділення значних ресурсів на потреби оборони та безпеки обмежує можливості спрямування коштів на інші сфери, такі як охорона здоров'я, освіта, розвиток інфраструктури. Для подолання перелічених проблем необхідно розробити комплексну стратегію фінансової стабілізації та економічного зростання, яка б передбачала координацію складових фінансової політики, підвищення прозорості та підзвітності у сфері державних фінансів, проведення структурних реформ та диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків.

3.2. Сучасні інструменти розвитку фінансової політики України в умовах воєнного стану

З початком повномасштабної війни в межах кордонів нашої держави Національний банк України активно працює над пошуком оптимальних механізмів формування фінансової політики. Першочерговим завданням залишається підтримання фінансової стабільності у ці турбулентні часи. НБУ ініціював низку змін, спрямованих на впорядкування як формулювання різноманітних тактик політики, так і інструментів, необхідних для реалізації цих стратегій. Однак, динамічний характер воєнних подій призвів до складнощів у нагляді за комплексними змінами у фінансовому секторі. Така ситуація вимагає

постійного пошуку тонкого балансу між збереженням стабільності системи, підтримкою місцевого бізнесу та громадян і виконанням вимог військових.

Намагаючись оптимізувати фінансовий сектор, Національний банк України, як головний регулятор, здійснив безпрецедентні організаційні зміни. Вказані зміни довели свою ефективність в антикризовому управлінні, зробивши значний внесок у стабільність системи. Регулятор закріпив зазначені ключові перетворення, їхні передумови та визначив напрями подальших дій у таких документах, як Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану [44] та макроекономічні звіти. Враховуючи складний характер фінансового ландшафту України, НБУ використовує свої регуляторні можливості для перегляду інструментів управління, які не обмежуються лише монетарною складовою, а охоплюють усю систему в цілому.

О. В. Неізнана вказує, що сучасна практика реалізації фінансової політики України ґрунтується на взаємоузгодженому використанні інструментів забезпечення роботи окремих секторів (податкового, бюджетного, монетарного), а також напрямків політики (курсової, валютної, боргової та ін.) (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Сучасні інструменти фінансової політики України, а також підтримки стану її стійкості до ризиків [21; 40]

Сегмент	Інструменти, які використовуються в межах конкретного сектору
1	2
Грошово-кредитна (монетарна) сфера	1) облікова ставка виступає головним інструментом підтримки ефективності грошово-кредитної (монетарної) політики й стабільності функціонування грошово-кредитної (монетарної) сфери; 2) коридор процентних ставок за інструментами постійного доступу, іншими словами, за кредитами овернайт чи купівля депозитних сертифікатів овернайт, одержавня яких від Національного банку України є можливим для банків; 3) інтервенції на валютному ринку у вигляді додаткового інструменту для згладження надмірних коливань обмінного курсу, підтримки трансмісії облікової ставки, накопичення міжнародних резервів; 4) інші додаткові інструменти, а точніше операції РЕПО, обов'язкові резерви, придбання і продаж державних цінних паперів, операції своп; 5) тендери з підтримки ліквідності.
Податкова сфера	1) податки і збори, встановлені чинним законодавством, які виступають обов'язковими для усіх суб'єктів економічної системи України; 2) система адміністрування податків і зборів; 3) фінансові санкції.

Продовження табл. 3.1

1	2
Бюджетна політика	<p>До зальноприйнятої відноситься практика поділу інструментів на:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) доходні (включають орендну плату, митні збори); 2) видаткові (включають державні закупівлі, капітальні й поточні видатки, трансферти); 3) боргові (включають, державні гарантії та кредит). <p>В умовах децентралізації у вигляді окремого вектору сталості розвитку держави визначено місцевий економічний розвиток (МЕР). Відповідно, інструментами підтримки стабільності роботи фінансового сектору нашої країни при умові одночасного стимулювання МЕР виступають місцеві цільові програми, цільові субвенції, податкове стимулювання, муніципальне замовлення, а також міжмуніципальне співробітництво.</p>
Боргова політика	<p>Інструментами виступає сукупність джерел фінансування державного бюджету:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) військові облігації, облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП); 2) кредити від міжнародних фінансових організацій; 3) двосторонні кредити й гранти.

Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року [70], прийнята у 2020 році, незважаючи на те, що вона не повністю враховує масштаби нестабільності, спричиненої російсько-українською війною, зберігає своє фундаментальне значення для фінансової системи. Згадана Стратегія окреслює фінансову систему як ключовий рушій сталого економічного зростання та добробуту суспільства, наголошуючи на ефективному потоці та використанні фінансових ресурсів в економіці [70]. Незважаючи на те, що нинішні умови змінилися через війну, основна структура, значення та механізми підтримки фінансового сектору залишаються незмінними. Однак, підхід до впровадження регулювання та прийняття управлінських рішень адаптувався до умов, що трансформуються.

Крім того, в рамках удосконалення методології забезпечення фінансової стабільності в Україні Національний банк України запровадив оновлені Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану [44]. Вказані засади формулюють регуляторну стратегію для стабілізації фінансового сектору, визнаючи вплив війни на зниження ефективності та збільшення невизначеності щодо ринкових інструментів. Документ підкреслює виклики в довгостроковому економічному прогнозуванні через підвищену невизначеність, що вимагає

переходу до більш оперативного і тактичного планування. Важливо, що в ньому визнається поточна недоцільність впровадження інфляційного таргетування з плаваючим валютним курсом за нинішніх обставин [44].

Огляд інструментів у розрізі складових фінансової політики у Розділі 2 цієї роботи дав змогу узагальнити, що в результаті заходів, які були реалізовані, регулятори спромоглись сформувати деяке середовище, яке сприяє захисту фінансового сектору нашої країни й утворює базу для стійкості останнього в умовах мінливості. Так, завдяки адаптації курсової політики до глобальної нестабільності відбулось збільшення конкуренції на валютному ринку, зростання ліквідності його легального сегменту, зниження обсягу нелегальних операцій, а також зниження амплітуди курсових коливань у його готівковому сегменті. Завдяки низці трансформацій можливим стало зниження ризиків непродуктивного відпливу капіталу, зменшенню можливості для спекуляцій і обходу валютних обмежень, а отже – ефективному захисту міжнародних резервів нашої держави [7, с. 17].

Продовження повномасштабної агресії Росії проти України залишається постійним предметом занепокоєння, але фокус поступово зміщується в бік післявоєнної відбудови України, що привертає все більшу увагу як українського суспільства, так і світової спільноти. Визнаючи відповідальність за реабілітацію та модернізацію зруйнованої війною країни, міжнародна спільнота формує сучасний донорський план Маршалла для України. Водночас, Україна, як передбачуваний отримувач допомоги, формулює свій власний комплексний урядовий план відновлення.

Наразі плани донорів та реципієнтів існують як всеохоплюючі концепції. Донори користуються великим світовим історичним досвідом, усталеними інституціями, інтелектуальними та матеріальними ресурсами численних урядових і неурядових аналітичних центрів, що сприяє просуванню їхньої частини цього спільного проекту [89]. З іншого боку, українському плану реципієнтів, за винятком конкретних національних і регіональних програм, бракує вичерпних деталей, що охоплюють багато економічних аспектів, які

мають вирішальне значення для окреслення ширшого плану Маршалла для України та пов'язаних з ним програм. Фундаментальна проблема полягає в координації узгодження цих двох протилежних планів. Обидві сторони повинні розглянути економічний ландшафт в Україні та навколо неї, перш ніж розпочинати процес її післявоєнного відновлення.

Це передбачає ретельну оцінку прямих і непрямих втрат України під час конфлікту, розуміння здатності України до самовідновлення, а також оцінку здатності світової спільноти мобілізувати адекватні ресурси для фінансування післявоєнної відбудови України. З'ясування цих економічних обставин має важливе значення для розробки цілісної та ефективної стратегії відновлення України.

Очевидним виступає те що військові дії, які тривають, ймовірно, призведуть до подальшої ескалації втрат України, що слугуватиме орієнтиром для визначення необхідних фінансових, трудових, виробничих, а також інших ресурсів з метою відновлення економіки нашої країни. Зазначена оцінка також підкреслює спроможність міжнародної спільноти фінансувати післявоєнне відновлення України в рамках нового плану Маршалла для України.

А. М. Колосов підкреслює нагальну потребу в добре структурованому плані Маршалла для України, виступаючи за чітке розмежування програм, спрямованих на подолання наслідків як прямих, так і непрямих воєнних втрат. З метою оцінки необхідного фінансування для відновлення України в рамках плану Маршалла вкрай важливим виступає моніторинг військових втрат України на постійній основі. Очікується, що зазначені втрати зростатимуть доти, доки не припиняться бойові дії, що виступить сигналом до початку реалізації проекту відновлення. Визначення термінів реалізації плану Маршалла для України та його конкретних програм потребує ретельного аналізу фактичного щорічного прогресу у виконанні профінансованих проєктів із залученням як вітчизняних, так й іноземних трудових ресурсів. Важливо обґрунтувати часові рамки, виходячи з реалістичних щорічних обсягів освоєння цих проєктів. Необхідно розробити комплексну стратегію залучення трудових ресурсів до відбудовчих

робіт з взяттям до уваги структурних трансформацій, що очікуються в післявоєнній економіці України. Зазначена стратегія повинна включати плани залучення робочої сили з числа громадян України, які повертаються з-за кордону, в тому числі заходи щодо стимулювання цього процесу. Крім того, вона має окреслити підходи до залучення іноземних трудових ресурсів, забезпечуючи ефективне використання як внутрішньої, так і міжнародної робочої сили [29, с. 136].

В умовах воєнного стану фінансова політика України стикається з унікальними викликами, які потребують інноваційних рішень. Сучасні інструменти необхідні для розробки ефективної фінансової стратегії, яка б відповідала економічним потребам країни в цей критичний період. Вважаємо, що ключовими сучасними інструментами для розвитку фінансової політики України можуть бути наведені нижче.

Під час війни традиційні фінансові системи можуть стати менш надійними, а цифрові валюти, такі як біткойн або інші криптовалюти, можуть стати альтернативним засобом платежу та зберігання вартості. Україна вже зробила кроки назустріч цифровим валютам: Національний банк України оголосив про плани запуску емітованої центральним банком цифрової валюти під назвою «e-гривня» [12].

Технологія блокчейн може сприяти підвищенню ефективності, прозорості, а також безпеки фінансових операцій. Використовуючи блокчейн, Україна може створити децентралізовані, безпечні та прозорі фінансові мережі, які зменшують ризик шахрайства та корупції. Крім того, смарт-контракти можуть автоматизувати різні фінансові процеси, зменшуючи бюрократію та впорядковуючи операції.

Фінтех-рішення: компанії, що працюють у сфері фінансових технологій (фінтех), пропонують інноваційні продукти та послуги, які можуть сприяти фінансовій інклюзії, спростити транзакції, а також зменшити витрати. Україна може використовувати фінтех-рішення для покращення доступу до фінансових послуг для фізичних та юридичних осіб, особливо у віддалених або

постраждалих від конфлікту районах. Прикладами фінтех-рішень є мобільні гаманці, платформи пірингового кредитування та роботизовані консультаційні послуги.

Під час повномасштабної війни традиційні кредитні канали можуть бути обмежені, що призводить до того, що підприємства та приватні особи залишаються без доступу до фінансування. Альтернативні кредитні платформи, такі як краудфандинг, пірингове кредитування та ринкове кредитування, можуть заповнити зазначену прогалину, надаючи доступні та недорогі варіанти фінансування. Вказані платформи також можуть допомогти зменшити ризик неповернення кредитів, використовуючи аналітику даних та алгоритми машинного навчання.

Електронні платіжні системи, зокрема, такі як безконтактні картки, мобільні платежі, а також онлайн-банкінг, можуть зменшити потребу у фізичній готівці та мінімізувати транзакційні витрати. Зазначені системи також можуть посприяти швидшій та ефективнішій виплаті соціальних допомог, пенсій та інших видів допомоги постраждалим від конфлікту.

Аналіз даних і штучний інтелект: аналіз даних і штучний інтелект (ШІ) можуть оптимізувати процес прийняття фінансових рішень, виявляти шахрайство і визначати тенденції в економічній поведінці. Аналізуючи великі масиви даних, українська влада може отримати цінну інформацію про економічні моделі, відстежувати ефективність фінансової політики та приймати обґрунтовані рішення щодо розподілу ресурсів. Чат-боти зі штучним інтелектом також можуть допомогти громадянам орієнтуватися у фінансових послугах та вирішувати питання.

Оскільки фінансова система України стає все більш залежною від цифрових технологій, заходи кібербезпеки мають важливе значення для захисту від кіберзагроз та підтримки довіри до фінансової системи. Впровадження надійних протоколів кібербезпеки, таких як шифрування, брандмауери та системи виявлення вторгнень, може захистити фінансові установи та споживачів від кібератак.

Під час повномасштабної війни міжнародна співпраця може допомогти полегшити частину фінансового тягаря, з яким стикається Україна. Співпраця з такими організаціями, як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Європейський центральний банк, може забезпечити доступ до надзвичайного фінансування, технічної експертизи, а також й до найкращих практик фінансового управління.

Регуляторні віртуальні «пісочниці», що дозволяють фінтех-компаніям та іншим інноваторам тестувати нові продукти та послуги в контрольованому середовищі, перш ніж масштабувати їх. Створюючи регуляторні віртуальні лабораторії, Україна може заохочувати експерименти, а також інновації у фінансовому секторі, одночасно мінімізуючи ризики для фінансової системи в цілому.

Нарешті, інвестиції в людський капітал та розбудову інституційної спроможності виступають життєво важливими задля успішного впровадження сучасних фінансових інструментів. Навчальні програми для фінансових фахівців, регуляторів та підприємців можуть надати останнім навички, необхідні для орієнтації в складних фінансових системах та впровадження нових технологій. Зміцнення інституцій та вдосконалення управління також може сприяти створенню сприятливого середовища для фінансових інновацій та стабільності.

Отже, узагальнимо, що розвиток фінансової політики України в умовах воєнного стану вимагає прийняття сучасних інструментів, які відповідають на унікальні виклики, спричинені конфліктом. Використання цифрових валют, технології блокчейн, фінтех-рішень, альтернативних кредитних платформ, електронних платіжних систем, аналітики даних, заходів кібербезпеки, міжнародної співпраці, регуляторних віртуальних «пісочниць» та розбудови потенціалу може допомогти Україні побудувати стійку, а також адаптивну фінансову систему, здатну підтримати економічне відновлення та зростання країни.

Висновки до розділу 3

Таким чином, провівши дослідження, можемо сформулювати наступні висновки:

Формування та реалізація фінансової політики України в сучасних умовах, враховуючи вплив повномасштабної російсько-української війни, стикається з низкою проблемних аспектів. Якщо не приймати термінові заходи, із часом проблеми тільки будуть посилюватись, що спричинятиме потребу у застосовуванні складних політичних й економічних рішень вже в недалекому майбутньому. Для подолання проблем необхідно розробити комплексну стратегію фінансової стабілізації та економічного зростання, яка б передбачала координацію складових фінансової політики, підвищення прозорості та підзвітності у сфері державних фінансів, проведення структурних реформ та диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків.

Враховуючи складний характер фінансового ландшафту України, НБУ використовує свої регуляторні можливості для перегляду інструментів управління, які не обмежуються лише монетарною складовою, а охоплюють усю систему в цілому. Сучасна практика реалізації фінансової політики України ґрунтується на взаємоузгодженому використанні інструментів забезпечення роботи окремих секторів (податкового, бюджетного, монетарного), а також напрямків політики (курсової, валютної, боргової та ін.). Розвиток фінансової політики України в умовах воєнного стану вимагає прийняття сучасних інструментів, які відповідають на унікальні виклики, спричинені конфліктом. Використання останніх може допомогти нашій країні побудувати стійку, а також адаптивну фінансову систему, яка буде спроможною підтримати економічне відновлення та зростання України.

ВИСНОВКИ

Таким чином, можемо узагальнити на основі проведеного дослідження:

Фінансова політика займає досить важливе місце у процесі діяльності держави. Вона є невід'ємною складовою економічної політики загалом. Для розвитку країни вкрай важливо реалізовувати ефективну фінансову політику. Під фінансовою політикою держави, на нашу думку, доцільно розуміти комплекс цілеспрямованих державних заходів і дій, що включають планування, ведення й регулювання фінансової діяльності країни, яка полягає у мобілізації, ефективному використанні й розподілі фінансових ресурсів держави, які включають ресурси її секторів економіки, окремих регіонів, суб'єктів господарювання, для розв'язання макроекономічних завдань, досягнення зростання валового ВВП, подолання економічних проблем й забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку, базуючись на застосуванні відповідних монетарних й фінансових важелів, а також створення відповідного інституційного середовища, що сприяє виконанню державою власних функцій. Притримуємось думки, що при окресленому розумінні фінансової політики, коли остання першочергово направлена на формування ефективних умов для нарощування фінансових ресурсів й розвитку економіки країни, можливим виступає задоволення зростаючих потреб державного управління і соціальної сфери, а також процвітання України у майбутньому.

Визначення засобів й напрямків реалізації фінансової політики держави знаходиться в залежності від вибору функцій, на основі яких остання провадитиметься й відповідного механізму її реалізації. До головних функцій фінансової політики держави відносяться наступні: стимулююча, обмежувальна (стримуюча) та стабілізаційна. Дієвість фінансової політики держави знаходиться в залежності від ефективності складових останньої. Складові фінансової політики держави визначають певні окремі напрямки функціонування фінансів. До основних складових належать: грошово-кредитна

(монетарна) політика, податкова політика, митна політика, бюджетна політика, а також політика управління державних боргом.

Повномасштабна війна спричинила проблеми грошово-кредитної політики України, пов'язані з різким падінням ВВП, обвалом державних доходів, стрибками інфляції та девальвації, виснаженням валютних резервів, а отже, потребою у монетарному фінансуванні бюджету. Заходи, які впроваджуються в умовах повномасштабної війни для реалізації грошово-кредитної політики в Україні загалом можна описати як позитивні. Уряд України і Національний банк України спромоглись здійснити стабілізацію ситуації на грошовому ринку за непростих умов й забезпечили поновлення економічної активності в нашій державі, що призвело до підвищення обсягів економічних операцій, що, у свою чергу обумовило коригування ключових макроекономічних показників.

Як бізнес, так і громадяни підтримують стійкість й обороноздатність України сумлінною сплатою податків до бюджету. Зміни, запроваджені у 2022 та 2023 роках в рамках податкової та митної політики були направлені на підтримання функціонування української економіки в умовах повномасштабної війни. Було послаблено податкове навантаження на бізнес. Імплементация законодавчих норм здійснюватиме позитивний вплив на руйнування схеми ухилення від оподаткування ПДВ й акцизним податком під виглядом операцій з продажу тютюнових виробів магазинами безмитної торгівлі. Завдяки позитивній діяльності Державної митної служби України в умовах повномасштабної мало місце вчасне реагування на виклики, зокрема відбулися зміни в нормативно-правовому забезпеченні, порядку оформлення транспортних засобів й товарів, що надало можливість вчасно забезпечити населення і військових потрібними транспортними засобами й товарами.

Бюджетна політика України в умовах воєнного стану направлена на поновлення інфраструктури й соціальної підтримки громадян, фінансування сфери безпеки й оборони, формування нормативної бази задля забезпечення виконання державного бюджету нашої країни. В рамках реалізації бюджетної політики здійснюються заходи задля поліпшення швидкості ухвалення

управлінських рішень стосовно виконання державного бюджету України. Під час воєнного стану уряд пріоритет оборонним витратам. Сьогодні саме міжнародна підтримка відіграє вагомий роль у напрямку стабілізації економіки й фінансування державного бюджету України через надання кредитів, гарантій за кредитами, а також грантів.

Сьогодні наша країна змушена провадити активну боргову політику, направлену на залучення потрібних ресурсів з метою фінансування і дефіциту бюджету й інших витрат, які мають зв'язок з війною. Обсяг державного боргу суттєво зріс з початку повномасштабного вторгнення. Сьогодні наша країна змушена провадити активну боргову політику, направлену на залучення потрібних ресурсів з метою фінансування і дефіциту бюджету й інших витрат, які мають зв'язок з війною. Зовнішні державні запозичення переважають внутрішні у структурі державного боргу. До головного боргового інструменту сьогодні відноситься ОВДП. Україні необхідно продовжувати співпрацю з зовнішніми партнерами та нарощувати її.

Формування та реалізація фінансової політики України в сучасних умовах, враховуючи вплив повномасштабної російсько-української війни, стикається з кількома проблемними аспектами. По-перше, конфлікт, що триває, суттєво впливає на економіку країни, спричиняючи падіння ВВП, значне скорочення промислового виробництва та різке зростання інфляції. По-друге, бракує координації між грошово-кредитною та фіскальною політикою. В той час як Національний банк України намагається стримувати інфляцію за допомогою жорсткої грошово-кредитної політики, фіскальна політика уряду, спрямована на стимулювання економічного зростання, може призвести до посилення інфляційного тиску. По-третє, перед українським урядом стоїть виклик в управлінні державним боргом, який стрімко зростає з початку війни. Утримання стійкого рівня державного боргу при одночасному фінансуванні військових витрат та соціальних програм для внутрішньо переміщених осіб та біженців є значним викликом. По-четверте, повномасштабна війна порушила торговельні зв'язки, що призвело до скорочення експорту та імпорту, що негативно впливає

на платіжний баланс і курс національної валюти. По-п'яте, втрата контролю над окремими територіями на сході України призвела до зниження податкових надходжень, що ускладнює фінансування урядом своїх витрат, у тому числі на оборону. По-шосте, корупція та відсутність ефективного управління в державному секторі залишаються основними перешкодами для ефективної фінансової політики. По-сьоме, брак політичної волі та нестабільність в уряді перешкоджає реалізації довгострокових економічних стратегій та необхідних структурних реформ. По-восьме, залежність від міжнародної допомоги та кредитів створює ризики, пов'язані з їх потенційним скороченням або припиненням, що негативно вплине на фінансову стабільність країни. Нарешті, необхідність виділення значних ресурсів на потреби оборони та безпеки обмежує можливість спрямування коштів на інші сфери, такі як охорона здоров'я, освіта, розвиток інфраструктури. Для подолання перелічених проблем необхідно розробити комплексну стратегію фінансової стабілізації та економічного зростання, яка б передбачала координацію складових фінансової політики, підвищення прозорості та підзвітності у сфері державних фінансів, проведення структурних реформ та диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків.

Сучасна практика реалізації фінансової політики України ґрунтується на взаємоузгодженому використанні інструментів забезпечення роботи окремих секторів (податкового, бюджетного, монетарного), а також напрямків політики (курсової, валютної, боргової та ін.). Розвиток фінансової політики України в умовах воєнного стану вимагає прийняття сучасних інструментів, які відповідають на унікальні виклики, спричинені конфліктом. Використання цифрових валют, технології блокчейн, фінтех-рішень, альтернативних кредитних платформ, електронних платіжних систем, аналітики даних, заходів кібербезпеки, міжнародної співпраці, регуляторних віртуальних «пісочниць» та розбудови потенціалу може допомогти Україні побудувати стійку, а також адаптивну фінансову систему, здатну підтримати економічне відновлення та зростання країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біленко О., Савченко С. Трансформація механізму податкової політики в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2027/1956> (дата звернення: 11.11.2023)
2. Бліхар М., Ваолевська Л., Ортинська Н., Вінічук М., Кащук М. Економіко-правовий механізм формування та реалізації фінансової політики держави в умовах російсько-української війни. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. №6 (47). С. 294–303.
3. Боргова сфера. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (за вересень – жовтень 2023 р.). *Центр економічних і соціальних досліджень НІСД*. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-10/borgova-sphera-veresen-zhovten-2023.pdf> (дата звернення: 14.11.2023)
4. Буняк В. Застосунок «Дія» встановили майже 20 мільйонів українців. *ДМ*. 2023. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/33554/2023-11-23-zastosunok-diya-vstanovyly-mayzhe-20-milyoniv-ukraintsiv/#:~:text=За%20слов%20амі%20міністра%20цифрової%20трансформації,використовують%20майже%20020%20мільйонів%20українців.> (дата звернення: 22.11.2023)
5. Бюджетна декларація на 2022–2024 роки. URL : <https://mof.gov.ua/storage/files/Бюджетна%20декларація%20на%202022-2024%20роки.pdf> (дата звернення: 10.11.2023)
6. Бюджетна політика. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (за вересень – жовтень 2023 р.). *Центр економічних і соціальних досліджень НІСД*. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-10/budgetna-polityka-veresen-zhovten-2023.pdf> (дата звернення: 13.11.2023)
7. Вовчак О. Д., Канцір І. А. Фінансова стабільність: сучасні виклики. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2022. № 6(6). С. 9-20.

8. Гладищук Я. А Теоретичні аспекти фінансової політики банківської установи. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. № 1 (103). С. 150-158.
9. Державний та гарантований державою борг збільшився за рахунок пільгового кредиту від ЄС в серпні 2023 року, але його вартість з початку року зменшилася. *Міністерство фінансів України*. 2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/derzhavnii_ta_garantovanii_derzhavoiu_borg_zbilshivsia_za_rakhunok_pilgovoغو_kreditu_vid_ies_v_serpni_2023_roku_ale_iogo_vartist_z_pochatku_roku_zmenshilasia-4216 (дата звернення: 13.11.2023)
10. Деякі питання реалізації положень Митного кодексу України щодо надання авторизацій: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 р. № 1092. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1092-2022-п#Text> (дата звернення: 18.11.2023)
11. Дослідження ринку нелегальної торгівлі: результати за червень 2023 року. Kantar. Вересень 2023 р. URL : http://publications.chamber.ua/2022/Tax/Presentation_AIT_June%2723_v2.pdf (дата звернення: 16.11.2023)
12. Е-гривня. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia> (дата звернення: 19.11.2023)
13. Економіка України. Показники. Мінфін України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/> (дата звернення: 15.11.2023)
14. З початку року на придбання шкільних автобусів використано 56% субвенції для забезпечення доступу до якісного освітнього процесу. *Міністерство фінансів України*. 2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_z_pochatku_roku_na_pridbannia_shkilnikh_avtobusiv_vikoristano_56_subventsii_dlia_zabezpechennia_dostupu_do_iakisnogo_osvitnogo_protseesu-4233 (дата звернення: 15.11.2023)
15. Загальна сума прямих збитків, завдана інфраструктурі України через війну, сягає \$151,2 млрд — оцінка станом на 1 вересня 2023 року. Київської школи економіки. 2023. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna->

suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-syagaye-151-2-mlrd-otsinka-stanom-na-1-veresnya-2023-roku/ (дата звернення: 16.11.2023)

16. Зайцева Л. О. Фінанси: навчально-методичний посібник. Старобільськ: ДЗ ЛНУ імені Т. Шевченка, 2019. 260 с.

17. Запроваджено онлайн-сервіс з надання інформації з Кредитного реєстру Національного банку для фізичних осіб – позичальників банків. *Національний банк України*. 2023. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zaprovad-jeno-onlayn-servis-z-nadannya-informatsiyi-z-kreditnogo-reyestru-natsionalnogo-ban-ku-dlya-fizichnih-osib--pozichalnikov-bankiv> (дата звернення: 17.11.2023)

18. Застосунок «Моя податкова» від податкової. Державна податкова служба України. 2023. URL : <https://tax.gov.ua/media-tsentr/videogalereya/prezentatsii-ta-inshi/9867.html> (дата звернення: 18.11.2023)

19. Зеленський А., Галас Я., Саварин Я. Удосконалення понятійно-категоріального апарату фінансової політики *Збірник наукових праць ЛОГОС*. 2022. С.88-90.

20. Іноземні громадяни отримали доступ до онлайн-купівлі ОВДП. Міністерство фінансів України. 2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/inozemni_gromadiani_otrimali_dostup_do_onlain-kupivli_ovdp-4208 (дата звернення: 19.11.2023)

21. Інструменти монетарної політики. *Національний банк України*. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/tools> (дата звернення: 20.11.2023)

22. Інфляційний звіт від 02 листопада 2023 р. *Національний банк України*. 2023. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiya-zalishitsya-pomirnoyu-a-ekonomika-i-dali-vidnovlyuvatimetsya--inflyatsiyniy-zvit-nbu> (дата звернення: 32.11.2023)

23. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України (станом на 30.09.2023). *Міністерство фінансів України*. 2023. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg> (дата звернення: 21.11.2023)

24. Канєва Т., Галабурда А. Бюджетна політика держави в умовах воєнного стану. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 4. С. 98-109
25. Кийда Л. І., Шевченко Н. І. Особливості реалізації державної митної політики в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/68.pdf (дата звернення: 22.11.2023)
26. Кириленко В. До питання про суть і функції фінансової політики держави. *Світ фінансів*. 2007. №4 (13). С. 94-99.
27. Кобеля М. Я. Теоретичні положення та суть фінансової політики держави. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 160–164
28. Когут Ю.М. Сучасні проблеми та шляхи вдосконалення фінансової системи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. № 28. С. 153-158.
29. Колосов А. М., Дугін А. В., Чеботарьов В. А. Економічні обставини формування міжнародного плану Маршалла з післявоєнного відновлення України. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3 (69). С. 131-140.
30. Коментар Національного банку щодо рівня інфляції у жовтні 2023 року. Національний банк України. 2023. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-inflyatsiyi-u-jovtni-2023-roku> (дата звернення: 23.11.2023)
31. Конституція України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 24.11.2023)
32. Коцюрубенко Г. М. Фінансова політика як складова економічної політики держави. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць; за ред.: В.В. Коваленко (голов. ред.)*. (ISSN 2409-9260). Одеса: Одеський національний економічний університет. 2022. № 5-6 (294-295). С. 21-27.
33. Краус Н. М., Краус К. М., Марченко О. В. Актуальні проблеми фінансів та економіки: навчальний посібник. Київ: Аграр Медіа Груп, 2023. 286

с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/43820/1/Kraus_Finansy_ta_Ekonomika_2023.pdf (дата звернення: 25.11.2023)

34. Крупка А. Теоретичні засади фінансової політики держави у галузі культури і мистецтва. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 4. С. 50-57.

35. Малишко В. В., Пучко А. О. Фінансова політика України на сучасному етапі. *Траєкторія науки*. 2017. Т. 3, № 1. С. 4.1-4.8.

36. Міжнародні резерви України станом на 1 листопада 2023 року. *Національний банк України*. 2023. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/mijnarodni-rezervi-stanovili-3897-mlrd-dol-ssha-za-pidsumkami-jovtnya> (дата звернення: 26.11.2023)

37. Мінфін: з 24 лютого 2022 року громадяни та бізнес збільшили купівлю військових облігацій на 62,1 млрд грн, територіальні громади – на 2,2 млрд грн. *Міністерство фінансів України*. 2023. URL : https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_z_24_liutogo_2022_roku_gromadiani_ta_biznes_zbilshili_kupivliu_viiskovikh_obligatsii_na_621_mlrd_grn_teritorialni_gromadi_na_22_mlrd_grn-4198 (дата звернення: 27.11.2023)

38. Національний банк і надалі пом'якшує валютні обмеження. *Національний банк України*. 2023. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-i-nadali-pomyakshuye-valyutni-obmejennya> (дата звернення: 28.11.2023)

39. Національний банк продовжує поступове відновлення «двовоєнних» вимог до банків. *Національний банк України*. 2023. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prodovjuye-postupove-vidnovlennya-dovoyennih-vimog-do-bankiv> (дата звернення: 29.11.2023)

40. Неізнана О., Григорук А., Литвин Л. Сучасні інструменти підтримки фінансової стійкості України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-62> (дата звернення: 30.11.2023)

41. Облікова ставка з 27 жовтня 2023 року. *Національний банк України*. 2023. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbu-vstanoviv-oblikovu-stavku-na-rivni>

16-ta-vodnochas-zalishiv-nezminnimi-protsentni-stavki-za-svoyimi-operatsiyami-z-bankami#* (дата звернення: 03.11.2023)

42. Облікова ставка Національного банку України. *Національний банк України*. 2023. URL : <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish> (дата звернення: 04.11.2023)

43. Оприлюднення бюджетних запитів на 2024 – 2026 рр. головними розпорядниками коштів державного бюджету. *Міністерство фінансів України*. 2023. URL : https://mof.gov.ua/uk/news/opriliudnennia_biudzhetnikh_zapitiv_na_2024__2026_rr_golovnimi_rozporiadnikami_koshtiv_derzhavnogo_biudzhetu-4219 (дата звернення: 05.11.2023)

44. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану: схвалено рішенням Ради Національного банку України від 15 квітня 2022 року URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MPG-ml_2022.pdf?v=5 (дата звернення: 06. 11.2023)

45. Пасічний М. Політика управління державним боргом. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2018. № 5. С. 19-34.

46. Про валюту та валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. Дата оновлення: 01.04.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 07. 11.2023)

47. Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету для здійснення заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, що склалася у червні 2023 р. на території Херсонської області внаслідок підриву Російською Федерацією греблі Каховської гідроелектростанції: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.10.2023 р. № 901-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/901-2023-p#Text> (дата звернення: 08. 11.2023)

48. Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету Херсонській обласній державній адміністрації для здійснення заходів з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації техногенного характеру, що склалася внаслідок підриву Російською Федерацією греблі Каховської гідроелектростанції:

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.10.2023 р. № 900-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900-2023-p#Text> (дата звернення: 08. 11.2023)

49. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності органів державного фінансового контролю та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2023. № 1064. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1064-2023-p#Text> (дата звернення: 09. 11.2023)

50. Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2023 рік» щодо фінансового забезпечення сектору безпеки і оборони та вирішення першочергових питань: Закон України від 06.10.2023 р. № 3415-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3415-20#Text> (дата звернення: 10. 11.2023)

51. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо протидії незаконному обігу тютюнових виробів: Закон України від 10.08.2023 р. № 3326-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3326-20#Text> (дата звернення: 11. 11.2023)

52. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо уніфікації з європейськими та північноатлантичними стандартами процедур декларування військової техніки та інших товарів: Закон України від 23.08.2023 р. № 3345-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3345-20#Text> (дата звернення: 12.11.2023)

53. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану: Закон України від 30.06. 2023 р. № 3219-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-20#Text> (дата звернення: 13. 11.2023)

54. Про внесення змін до Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету міністрів України від 19.05.2023. № 523. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/523-2023-p#Text> (дата звернення: 14. 11.2023)

55. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1092: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.09.2023 р. № 1014. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-postanovy-kabinetu-ministriv-ukrainy-vid-27-veresnia-2022-r-s1014-220923> (дата звернення: 15.11.2023)

56. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України: Закон України від 15.03.2022 р. № 2134-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#Text> (дата звернення: 16.11.2023)

57. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 9.06.2021 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.11.2023)

58. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. Дата оновлення: 02.07.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 18.11.2023)

59. Про припинення дії Угоди між Урядом України і Урядом Ісламської Республіки Іран про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доход і на майно : Закон України від 23.08.2023 р. № 3347-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3347-20#Text> (дата звернення: 19.11.2023)

60. Про припинення дії Угоди між Урядом України та Урядом Сирійської Арабської Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доходи: Закон України від 23.08.2023 р. № 3346-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3346-20#Text> (дата звернення: 20.11.2023)

61. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 24.04.2022 р. № 18. Дата оновлення: 07.10.2023 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 08.11.2023)

62. Радчук Т. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку фінансової політики України в умовах інформаційно-інноваційної економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 2 (34). С. 244–253.

63. Результати року «митного безвізу»: майже 24 тис. оформлених транзитних декларацій та 85 авторизацій на застосування транзитних спрощень. *Державна митна служба України*. 2023. URL : <https://customs.gov.ua/en/news/nct-s-26/post/rezultati-roku-mitnogo-bezvizu-maizhe-24-tis-oformlenikh-tranzitnikh-dekl-aratsii-ta-85-avtorizatsii-na-zastosuvannia-tranzitnikh-sproshchen-1309> (дата звернення: 21.11.2023)

64. Рівень нелегальної торгівлі тютюновими виробами залишається рекордно високим. АСС. 2023. URL : <https://chamber.ua/ua/news/riven-nelehalnoi-torhivli-tiutiunovumu-vyrobamy-zalyshaietsia-rekordno-vysokum/> (дата звернення: 22.11.2023)

65. Селіверстова Л. С., Адаменко І. П. Фінансова політика в умовах інституційної економіки. *Економіка та держава*. 2018. № 1. С. 16-19.

66. Сергій Марченко представив проект держбюджету-2024 народним депутатам України. Міністерство фінансів України. 2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/sergii_marchenko_predstaviv_proekt_derzhbiudzhetu-2024_narodnim_deputatam_ukraini-4199 (дата звернення: 23.11.2023)

67. Сергій Марченко та Президентка ЄБРР Оділь Рено-Бассо обговорили перспективи подальшої співпраці. *Міністерство фінансів України*. 2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/sergii_marchenko_and_the_ebrd_president_discussed_prospects_for_further_cooperation-4215 (дата звернення: 23.11.2023)

68. Статистична інформація. Державна служба статистики. <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 07.11.2023)

69. Стащук О., Плоскіна А. Інструменти грошово-кредитної політики України в умовах воєнного стану. *Світ фінансів* 2023. № 1(74). С. 71-82.

70. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Київ: Національний банк України, 2021. 104 с. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy>. (дата звернення: 24.11.2023)
71. Структура міжнародних резервів у розрізі валют. *Національний банк України*. 2023. URL : <https://bank.gov.ua/ua/markets/international-reserves-allinfo/currency-structure> (дата звернення: 25.11.2023)
72. Татарин Н. Б., Єзерська У. М. Модернізація фінансової політики України в умовах сьогодення. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2022. № 6. С. 75–79.
73. Тимошенко М. В. Бюджетна політика України в умовах невизначеності та протидії геополітичним викликам. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. Серія економічна. Серія юридична. 2023. Вип. 37/2023. С. 148-154.
74. Трофімчук М. О. Оцінка впливу війни на вітчизняну економіку та подальші перспективи розвитку фінансово економічних процесів в Україні. *Економіка та держава*. 2022. № 6. С. 60–64.
75. Трофімчук М., Трофімчук О. Особливості управління державним боргом України в умовах війни. *Вісник економіки*. 2023. Вип. 3. С. 198–211.
76. У жовтні до загального фонду держбюджету надійшло 139,4 млрд гривень. *Міністерство фінансів України*. 2023. URL : https://mof.gov.ua/uk/news/u_zhovtni_do_zagalnogo_fondu_derzhbiudzhetu_nadiishlo_1394_mlrd_griven-4271 (дата звернення: 26.11.2023)
77. У рамках Щорічних зборів МВФ та СБ, команда Мінфіну активно співпрацює з міжнародними партнерами для залучення необхідного фінансування на 2024 рік: Сергій Марченко для Atlantic Council. *Міністерство фінансів України*. 2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/within_the_framework_of_imf_and_wb_annual_meetings_the_team_of_ministry_of_finance_is_actively_cooperating_with_international_partners_to_attract_the_necessary_financing_for_2024_sergii_marchenko_for_atlantic_council-4241 (дата звернення: 27.11.2023)

78. У серпні до загального фонду держбюджету надійшло 124,7 млрд гривень. *Міністерство фінансів України*. 2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/u_serpni_do_zagalnogo_fondu_derzhbiudzhetu_nadiishlo_1247_mlrd_griven-4167 (дата звернення: 28.11.2023)

79. Устинова І. П., Савліва Н. О., Бардачевська А. М. Проблеми розвитку фінансової системи України. *Юридичний вісник. Конституційне та адміністративне право*. 2022. №2 (63). С. 100-105

80. Фінанси : навчальний посібник / Л. В. Лисяк, С. В. Качула, Л. О. Міщенко, Д. А. Міщенко ; за ред. д. е. н., проф., акад. АЕН України Л. В. Лисяк. Дніпро: ТОВ «Акцент ПП», 2017. 298 с.

81. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. *Міністерство фінансів України*. 2023. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435 (дата звернення: 23.11.2023)

82. Чайковська В.П. Сутність фінансової політики, її значення та роль у житті держав. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 9. Ч. 7. С. 202-206.

83. Шалашна А. О. Фінансова політика держави у системі розвитку економіки. *Агросвіт*. 2021. № 24. С. 65–70.

84. Шаповал Ю. І. Грошово-кредитна політика України у воєнний та повоєнний періоди: за матеріалами наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 3 травня 2023 року. *Вісник НАН України*. 2023. № 7. С. 79–85.

85. Шевченко К. Фінансово-економічна політика за воєнного часу. *Profpressa.com*. 01.06.2022. URL: <https://profpressa.com/news/irino-proponuii-rozmistiti> (дата звернення: 29.11.2023)

86. Юрчишина Л. В., Побережна А. Р. Інструменти монетарної політики України в умовах воєнного часу. *Вісник ДонНУ імені Василя Стуса*. 2023. № 3 (14). С. 29-31.

87. Як Національний банк може впливати на інфляцію, використовуючи облікову ставку. Національний банк України. URL : <https://bank.gov.ua/ua/monetary/about/keyrate-inflat>. (дата звернення: 30.11.2023)
88. Corruption perception index. Ukraine. 2022. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022/index/ukr> (дата звернення: 26.11.2023)
89. Heather A. Conley. A Modern Marshall Plan for Ukraine. Seven Lessons from History to Deliver Hope. 2022. URL: <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2022-10/A%20Modern%20Marshall%20Plan%20for%20Ukraine.pdf>. (дата звернення: 28.11.2023)
90. Malyshko V., Butorin D. Financial policy of Ukraine in the globalization of the economy. *Економічний простір*. 2022. № 182. С. 120-123
91. Ukraine Recovery Conference. Міжнародна конференція з питань відновлення України (4-5 липня 2022 р.). Луганно, Швейцарія. 2022. URL: <https://ua.unc2022.com/> (дата звернення: 30.11.2023)
92. Volynski M. The Road to Recovery: Ukraine's Economic Challenges and Opportunities. *Center for Strategic & International Studies*. 2023. URL: <https://www.csis.org/blogs/development-dispatch/road-recovery-ukraines-economic-challenges-and-opportunities> (дата звернення: 28.11.2023)